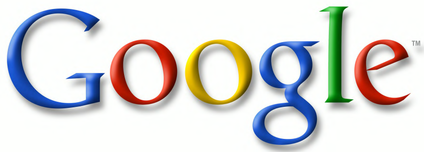

SHTA V
TE OSTROVI

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

Anciennes colonies slaves en Crète et dans les autres îles grecques

par le Dr. J. D. Schischmánov.

СЛАВЯНСКИ СЕЛИЩА

ВЪ КРИТЪ

И НА ДРУГИТѢ ОСТРОВИ

отъ

И. Д. Шишмановъ.

Отпечатъкъ отъ „Български Прегледъ", 1897, кн. III.

СОФИЯ

ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА

(Братя Прошекови)

1897

СЛАВЯНСКИ СЕЛИЩА

ВЪ КРИТЪ

И НА ДРУГИТЕ ОСТРОВИ

отъ

И. Д. Шишмановъ.

СОФИЯ
ПРИДВОРНА ПЕЧАТНИЦА
(Братя Прошекови)
1897

СЛАВЯНСКИ СЕЛИЩА ВЪ КРИТЪ

И НА ДРУГИТЕ ГРЪЦКИ ОСТРОВИ.

I. Заетъ съ една по-обширна студия „Гръко-български етнографски паралели,“ и принуденъ отъ многочетните успоредици, които постепенно ми се откриваха не само въ езика,[1]) но и въ народната словесность [2]), живелицата, народните обичаи, материалната култура и пр. на двата народа, българи и гърци, азъ не можехъ да не обърна по-ячко внимание на единъ въпросъ, който е въ най-тясна свръзка съ развоя на византийската наука, [3]) но който вълнува научния святъ по-силно едва откогато знаменитиятъ „фрагментистъ“, тиролецътъ Фалмерайеръ,

---

[1]) Допирни точки на българския езикъ съ гръцкия, съвпадежи въ фонетиката, словообразуваньето, морфологията, семасиологията и формалната страна на поезията разглежда Д. Матовъ въ неговите справедливо високооценени „Гръцко-български студии“ СбМ. IX. и отд. отп. стр. 4—18, безъ да претендира, че е решилъ, кой езикъ върху кой е влиялъ и по какъвъ начинъ, което остава най-важната, ала и най-трудната задача на бъдещето. Съ съвпадежи въ живелицата и фолклора на двата народа тукъ М. не се занимава. Броятъ на езиковите съвпадежи, особено въ семасиологията, е разбира се по-голямъ. — Езикови явления разглежда и Соболевскій въ своите интересни „греко-славянскіе этюды“ въ Р. Ф. В. год. 1883. IX и сл. бр. За труд. на Веселовскій, Ягичъ, Дестунисъ, Волнеръ, Созоновичъ и др. вж. Матовъ пок. с. стр. 16, Крумбахеръ (подолу), Пастрънекъ, Slav. Bibl. и др.

[2]) Вж. статията ми „Пѣсеньта за мъртвия братъ въ поезията на балканскитѣ народи“, СбМ. XIII. и „Значението и задачата на нашата етнография“ СбМ. I. 41.

[3]) Вж. Созоновичъ, Славяне въ Мореѣ, Варш. унив. изв. 1887. 1. 1—27. Признанието, че тъй дълго онеправданата Византия, не заслужва тежките укори, съ които доскоро се обсипваше, както е известно и както имахъ вече случай да изтъкна и тукъ, е днесъ всеобщо. (Бълг. Прегл. год. II. кн. IV—V. стр. 210 сл.). Никой няма да откаже, че Византия има три големи заслуги за европейската цивилизация: тя запази и ни предаде гръцката класична книжнина, бе дълго време най-силната опора противъ мухамеданството и спечели славянския изтокъ за християнството и културата. (Вж. Thumb, Die heutig. Griechen, Deutsche Revue, 1897. май). Тия три факта отъ огромна важность обясняватъ и оправдаватъ напълно живия интересъ, който научниятъ святъ отдава на средневековата гръцка империя и силния развой на византологията, за успехите на която говори ясно богатата библиография, събрана отъ най-личния представитель на византийските студии въ Европа, К. Крумбахеръ, и приложена къмъ второто издание на капиталния му трудъ Geschichte der byzant. Litteratur, Мюнхенъ 1897, II. издание стр. 1068—1144. (Ср. особ. 15 и 17, история на виз. филология, общи изложения, катедри по византология и списания).

Тая богата и съ необикновена прилежность съставена библиография, вече сама по себе си, като проста статистика, е извънредно поучителна; особено интересни за въпроса, който ни занимава, са обаче стр. 1100—1113, дето проф. Крумбахеръ дава заглавията на всички трудове, въ които се разглежда влиянието на Византия върху славяните и ромъните въ културата, литературата, християнското учение и пр. и стр. 1103—1104 (етнография), гдето са отбелязани съчиненията по тъй наречения славянски въпросъ, на който е посветена и тая ни студия.

„одинъ изъ лучшихъ знатоковъ восточной и византійской жизни“, както справедливо се изразява Иречекъ (Ист. болгаръ стр. 151.), въ едно духовито и живо написано съчинение „История на полуострова Морея,“ основайки се главно на единъ до насита известенъ и често повтарянъ пасажъ у Константина Багренородни,[1]) прогласи, близу преди седемдесеть години, че „родътъ на древните Гърци въ Европа е изтребенъ“: [2]) че запустялата Елада била всецяло населена отъ славянски варвари и че следователно въ жилите на новите Гърци не тече благородната кръвь на Перикла, Епаминонда или Темистокла, а кръвь славянска и албанска. [3])

Тия парадоксални твърдения, както е известно, паднаха най-напредъ като бомба въ лагера на многобройните елинофили въ Европа, и предизвикаха цяла бура отъ негодувания.[4]) Въз-

---

[1]) Ἐσθλαβώθη πᾶσα ἡ χώρα и пр. Вж. въ същия пасажъ: γαρασδοειδὴς ὄψις ἐσθλαβωμένη (Finlay γαιδαροειδὴς!) изъ епиграмата на граматика Евфимия върху пелопонезкия parvenu Никита, който се възгордялъ, че далъ дъщеря си на импер. принцъ Христофора. K. Porph. De thematibus II, 6. edit. Bonn. p. 53. Ср. и Καὶ νῦν δὲ πᾶσαν Ἤπειρον καὶ Ἑλλάδα σχεδὸν καὶ Πελοπόννησον καὶ Μακεδονίαν Σκύθαι Σκλάβοι νέμονται. Strab., Geographi graeci min., rec. C. Müller. II. 574. Fallm. Fragm. II. 394 и сл.'.

[2]) Прѣдговорътъ се начева категорично така: „Das Geschlecht der Hellenen ist in Europa ausgerottet. . .“ Тая теза е изложена по-прецизно Fragm. II 380 и 381. За нейното популяризиране много помогна обаче Kriegk, особ. съ статията въ Westermanns illustrierte Monatshefte, 1859. № 29 стр. 534 сл. „Die Abstammung der Neugriechen,“ която е просто извлечение отъ Фалмерайера. Вж. Hopf. п. с. 102—103.

[3]) Върху теорията на Фалмерайера, възраженията, опроверженията или поправките на тая теория нямамъ нужда да се простирамъ. Ние притежаваме отъ Матова едно систематично изложение на целия „славянски въпросъ“, каз. съч. стр. 18 и сл. „Въпросътъ за словенитѣ въ Гърция“, а по него са писали ц други у насъ, така Шоповъ Сисп. XVIII, 431—4—, Д. Николовъ, Трудъ 1887, I, 1068—76 и III, 1-90, 15—26, 200—214, 307—317. Не можеха да минатъ безъ внимание тоя проблемъ, разбира се, Дриновъ и Иречекъ. Много добре е развита Фалмерайетовата теория съ всички нейни перипетии у Херцберга, Geschichte Griechenlands и пр. Gotha, 1876, I. 2 гл. стр. 120—131, особ. 124 и сл.. 127 и пр. Вж. за литер. Hopf въ по-долу пок. съч. 101 и сл. Krumbacher op. cit., Slavenfrage стр. 944 сл. и 1103 сл. Съчиненията на Фалмерайера, въ които се засяга нашиятъ предметъ са Geschichte der Halbinsel Morea, 2. т. Stuttg. u. Tübing. 1830 и 1836; Fragmente aus dem Orient, 2. (1845), особ. стр. 367—457: Das slav. Element in Griechenland (най-важно) и най-сетне: Welchen Einfluss hatte die Besetzung Griechenlands durch die Slaven auf das Schicksal der Stadt Athen und der Landschaft Attika? Stuttg. 1835.

Биогр. данни за Фалмерайера (* 10 дек. 1791 не далечъ отъ Бриксенъ, † Мюнхенъ 25 апр. 1861.) въ целокупното издание на трудовете му, изд. отъ Г. М. Томасъ, 1. т. Neue Fragmente aus dem Orient. Лип. 1861, XI—XLVIII. Вж. и Krumbacher, п. с. 1140, Zur Biographie einzelner Forscher auf dem byzant. Gebiete. Необикновената духовитость и живость на Фалмерайеровия стилъ, който ни напомня на много места Шопенхауеровия, никде не се проявява, може би, тъй характерно, като въ неговите интересни за историята на славистиката „фрагменти“, гдето той излага подробно своята теория, описва своите сношения съ консула Михановича, пътуването си до Света-Гора и Хилендаръ за едно глаг. житие на Кирила и Методия, сношенията си съ бълг. калугери и пр. За стила вж. особ. критиката на Греверовия пътописъ, Fragm., ч. II. 472 и сл.

[4]) Своята знаменита присъда самъ Ф. на едно място нарича „малко педантична фраза:“ So lautete з. В. (по турски) meine etwas pedantische Phrase и пр. Fragm. II. стр. 312.

торжените любители на гръцката класична древность, които бяха покрили особено Германия, Швейцария и Англия съ гъста мрежа отъ елинофилски дружества и които съ Байрона, Беранже́, Фоса, В. Мюллеръ, Фориела, Тирша, бяха убедени че модерните гърци са прями и чисти потомци на древните, не можеха да не съгледатъ, че Фалмерайеръ подкопава самите основи на елинофилството. Не е чудно за това че противъ смелия историкъ се разля скоро цялъ потокъ отъ хули и памфлети, които подействуваха обаче само да раздразнятъ воинствената натура на Фалмерайера и да предизвикатъ още по-силно неговото противуречие [1]). Въ тая жестока борба, която раздели почти цяла Европа на две враждебни партии не можаха, да не вематъ, разбира се, участие и представителите на историческата наука, които имаха задължение да проверятъ еретичните хипотези на своя събратъ. Така ние виждаме че едни, като Хазе, Шлосеръ, приематъ почти безъ ограничение твърденията на Фалмерайера, други като Цинкайзенъ, Финлей, Ликъ решително се произнасятъ противъ, безъ обаче и едните и другите да прибавятъ нящо съществено ново къмъ оспорваните доводи или да ги оборятъ окончателно.

Въпросътъ вве по-положителна посока едва съ хладнокръвните изследвания на Кенигсбергския професоръ Хопфъ [2]) и Миклошича [3]), въ които не се съглеждаше вече никакво желание, да се даде историческа подплата на една политическа или етнографска теза, или научно облекло на известни слабости и симпатии, а старанието, съ всички средства на научната критика, да се проверятъ предположенията на дълго

---

[1]) Ф. защити и разви своята хипотеза главно въ политическите вестници, особ. въ дописките си до Augsburger Allg Zg., по-голямата часть отъ които бидоха препечатани отъ Томасъ въ Събр. му съчинения. За жестокостьта на борбата, която прилича̀ше повече на някаква социална или религиозна война вж. Hertzb. п. с. стр. 123.

[2]) K. Hopf, Geschichte Griechenlands von Beginn des Mittelalters bis zu unserer Zeit въ Енциклоп. на Ersch и Gruber, 1867. г. 85. I. особ. 100—119: Fallmerayers slawische Hypothese. Кратко изложение на възраженията, които той прави на Фалм. вж. у насъ у Николова Трудъ I. Матовъ смята за възможно поради тая компилация, да не се занимава подробно съ Хопфъ за това и не казва, че така наречената Анаргирова хроника, на която се основаваше Ф. ще е фалшифицирана отъ самия и притежатель Питакисъ. (Hopf. п. с. 110 и сл. Възраж. на Фалм. въ Fragm. II стр. 473.) Къмъ Хопфа се присъединиха безусловно или съ известни ограничения всички по нови историци и етнографи, Дриновъ, Иречекъ, М. Соколовъ, Макушевъ, Херцбергъ, (Geschichte Griechenlands), Филипсонсъ (Zur Ethnographie des Peloponnes, Peterm. Mitth. 1890), Созоновичъ, (Славяне въ Мореѣ), Гелцеръ въ Византийската литературна история на Крумбахера, Майеръ и др. Късното заселение на Пелопонезъ отъ славяните, което твърди Хопфъ, (споредъ него въ VII. вякъ на елинска почва е имало славяни само въ Тесалия край Воло, р. 104, а въ Елада не по-рано отъ VIII. вякъ), справедливо не се признава отъ Дринова, Заселеніе и пр. стр. 109, 110, а така също и отъ Гелцера, у Krumbacher п. с. р. 945.

[3]) Miklosich, Die slavischen Elemente im Neugriechischen, Sitz. ber. W. Ac. Ph. Cl. LXIII. 1869. год. кн. I—III. Виена 1870 год.

време подозрения и намразения фрагментистъ. — Отъ появата на Фалмерайеровия трудъ бяха се минали вече четиридесеть години, та и горещите филелински чувства, които бяха набухнали въ 1821. година въ единъ общъ пламъ и бяха успели да увлекатъ даже официална Европа и да я заставятъ да вземе страна на гърците, (при всичко че легитимистичната политика на Метерниха бе прямо враждебна на подобни стремежи), бяха успели да поизстинатъ.

Тая охлада, наченала доста рано въ известни кръгове и на която отчасти се дължи и самата Фалмерайева хипотеза и отчаяната съпротива на някои елинофили, имà несъмненно туй добро, че развърза напълно ръцете на критиката — кой не знае, че и ней не винаги е възможно да се освободи отъ владеющите философски, обществени и политически течения, — ала трябва отъ друга страна да се признае, че въ много отношения фриволната, безсмислената реакция, която настъпа скоро следъ освобождението на гърците и преобърна много филелински чувства, ако не въ умраза, то поне въ пълна апатия, отъ която страда и днесь гръцкото дело и която е, несъмненно една отъ главните причина за политическата криза на тежко изпитаната страна, нямаше защо да отива тъй далече.

Ако погледнемъ само *отвънка*, собствено разликата между 1821 год., когато Патраскиятъ архиепископъ Германъ навръхъ Великденъ поби гордо знамето на свободата и „за вярата“, и год., 1897, когато гърците въ единъ отчаянъ, но благороденъ поривъ, фърлиха ръкавицата на вековния си врагъ и се застъпиха за своите кръвни братия въ Критъ, е малка. Както сега Критъ, така тогава Хиосъ биде жестоко опустошенъ, а Ибрахимъ Паша, — победоносниятъ Едхемъ отъ 1825 година, — кръстоса и плячкоса цялъ Пелопонезъ. И тогава главните инициатори бяха членове на основаната въ Одеса (1814) тайна хетерия. И тогава Гърците бидоха принудени да отстъпятъ, при всичко че въ начало съдбата имъ се усмихваше, а отделни геройски подвизи, напр. Андруцовата защита на хана при Гравия, на югъ отъ Термопилите, само съ 200 души клефти, поражението на турската флота при Хиосъ (Канарисъ!) напомниха на наситената отъ класични реминисценции европейска публика — Саламинъ, Темистокла и Леонида! Обаче това са само *външни* прилики. Инакъ всеки трябва да признае, че разликата между епохите и настроенията на общественото мнение въ 1821 и 1897 год. е значителна. — Тогава единъ Байронъ отива да положи костите си при Мисолонги за свободата на Елада, — днесь нито единъ посредственъ

Griechen-Müller, който поне платонично да възпее, може-
зумния, но отъ гръцко и хуманно гледище идеалния Кр
походъ. Тогава елинофилски дружества и органи въ цяла Е
събиратъ милиони въ припаси и пари за отчаяните въста
днесъ — европейските капитали оставени на разполо
само на „болния човекъ", а печатътъ, нйкогажъ най-вър
защитникъ на елинофилските аспирации — днесъ гла
на тъкмо противуположната страна. Тогава общественото
ние — достатъчно силно да съкруши даже Метерни
политическа система, днесъ — следъ слаби опити за
тива въ Франция и Англия — безпрекословно подчинен
теорията за Европейския концертъ!

Както виждаме положението на външния святъ с
Гърция се е изменило коренно. Което е най-печалното
то е, че теоретичните причини на тоя фактъ са много по
отъ чисто-повърхните, които се крепятъ и днесь, както едно
на инстинктивни симпатии и антипатии и на манията
обобщава всяко явление, особено ако е то неблагопр
— и да се възвежда въ теория за цялъ единъ народъ.[1]
векъ не може действително да не си спомни известния
циевъ стихъ, когато вижда ясно, какъ европейското
ствено мнение се мята — нерядко безъ всяка оправдателна
чина — отъ една симпатия на друга и какъ често
едничъкъ холериченъ пътникъ, който не е въ състоян
понесе и най-малките мъчнотии на пътешествията по п
е въ състояние, да преобърне предъ тълпата въ единъ
една цяла научна теория.[2]) Няма съмнение, че на по
повърхни причини се дължи голяма часть и отъ р

---

[1]) Какъ лесно се забравя, че Гърците едва отъ 60 години съществуват
самостоенъ народъ, че техниятъ среденъ вякъ, като за всичките балкански
се свършва едва съ 1821 год. и че той бе една редица отъ политически ката
предизвикани отъ готи, авари, славяно-българи, кръстоносци, турци и пр.!

[2]) Между друго не малка вреда причиниха на Гърците и пикантните, но
описания отъ рода на About-овите „La Grèce contemporaine" и „Le roi des
nes", които едва въ последно време бидоха заместени съ по-малко духовитото,
това по-справедливо съчинение на G. Deschamps: La Grèce d'aujourd'hui, P
Colin 1892. прев. и на немски отъ Paul Markus Лип. 1896., при всичко че
притежаватъ сами днесъ единъ обективенъ трудъ върху Гърция отъ P. M
Griechenland in unseren Tagen, Виена 1892. Кешки, всички пътешественици,
ни описали нова Гърция, да притежаваха поне стила и духовитостьта на A
да бяха поне учени ботаници, геолози, ентомолози и пр.! Който е ималъ слу
прелисти обаче летописната литература, знае много добре, отъ каква низка п
повечето отъ тия „Reisen", „Voyages" и „Travels", които Фалмерайеръ мног
вито нарича на едно място „Wein- und Wanzenchroniken." (Вж.
ката му на Греверовия пътопись [illegible]. II. p. 505).

ването на самите елинофили. [1]) — Безкритични ентусиясти [2]), повечето отъ тяхъ очакваха, че въ възродената Гърция ще настане незабавно златниятъ вякъ на Перикла[3]) и когато видяха, напротивъ, че младото гръцко кралство употребя своите сили, не за да обработва мрамора на Пентеликонъ, да съчинява Ликургови закони, Платонови републики и Софоклови драми, а ги изхабява въ кървави политически борби и революции, безцелни държавни преврати и изменения на конституции и крале, те се отчаяха и се отчаяха толкова по-лесно, че и теоретичното елинофилство бе вече разклатено отъ хипотезата на Фалмерайера, който тамъ, дето те търсеха елини намирваха потомци на „дивите" скитски (славянски) и албански орди.

Отъ туй гледище тряба наистина да се признае до известна мяра, че за измяната въ отношенията на Европа къмъ Гърция донегде — но само донегде — е виноватъ и историкътъ на полуострова Морея. Това обяснява и сляпата вражда, съ която бидоха посрещнати Фалмерайеровата хипотеза и самиятъ ѝ авторъ въ Гърция,[4]) и антипатията която хранятъ даже до днесь не само полуинтелигентни гърци [5]), но даже и най-добрите гръцки историци и филолози [6]), между които има и

---

[1]) Духовито и вярно рисува ентусиазъма за гърците въ Европа и неговата охлада Г. Майеръ, Essays I. 92. Синътъ на единъ великъ човекъ наистина винаги е въ незавидно положение. Погрешно е и да си представяме, забелязва Майеръ, състоянието на древния миръ все въ онова спокойствие, което сме научени да съглеждаме въ Милоската Венера. Въ берберските дюкенчета на древна Атина животътъ горе-долу ще е билъ същиятъ, като въ кафенетата на Конституционната площадь въ нова Атина. — Майеръ признава обаче, че гърците сами са виновни до негде (haben ihr redlich Theil dazu beigetragen), да се дискредитиратъ предъ образована Европа.

[2]) Филелинизмътъ бе станалъ скоро мода, мания. Въ своите „Мемуари на Сатана" Хауфъ съ тънъкъ хуморъ описва, какъ единъ немски мошенникъ взема единъ нехранимайка и го научва да се издава за гъркъ и съ тая хитрость успява да измами наивните елинофили и да си направи цялъ капиталъ! — Особено комично впечатление произвеждали някои безобидни немски професори, които се увлекли да вематъ участие въ въстанията като доброволци. Вж. жестоките подигравки на Фалмерайера съ немските филолози, които си въобразявали, като всички «sich vom Enthusiasmus fütternden abendländischen Gelehrten», „че те са изгонили турците отъ Гърция и са спечелили голямата морска битка при Наваринъ! (Fragm. II. 479 443, 374.

[3]) Даже Фалм. въ Fragm. II. 393 признава, че при избухването на въстанието нямалъ най-малко понятие, какво гърците нямать нищо общо съ древните Елини.

[4]) Възмущението на гърците, особено на студентите въ Атина противъ „невежия" (ἀμαθής) Фалмерайеръ (σθλάβος! σθλάβος!) много духовито и съ рядъкъ хуморъ е описано отъ самия него въ Fragmente aus dem Orient II. p. 459 и след. Интересно е за националното съзнание на българите въ онуй време, 1841, че даже братътъ на единъ знаменитъ български вождъ („Bulgarencnef"?), значи по кръвь и душа славининъ, го запиталъ полусърдито: „Какви ще *ни* направишъ още?" („Zu was wirst du uns noch machen").

[5]) За доказателство че негодуванието противъ Ф. още не се уталожило G. Meyer, Neugriech. Stud. II. въвед. стр. 1. привежда въ най-ново време една статия въ недостъпното менъ списание Πλάτων XI, стр. 1 и сл. год. 1889.

[6]) Единичкиятъ по-безпристрастенъ гръцки историкъ се явява въ случая Папаригопулосъ. Вж. Σλαϊκαὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικήσεις въ неговата

Griechen-Müller, който поне платонично да възпее, може-би безумния, но отъ гръцко и хуманно гледаще идеалния Критски походъ. Тогава елинофилски дружества и органи въ цяла Европа събиратъ милиони въ припаси и пари за отчаяните въстаници, днесъ — европейските капитали оставени на разположение само на „болния човекъ“, а печатътъ, никогажъ най-върлиятъ защитникъ на елинофилските аспирации — днесъ глашатай на тъкмо противуположната страна. Тогава общественото мнение — достатъчно силно да съкруши даже Метерниховата политическа система, днесъ — следъ слаби опити за съпротива въ Франция и Англия — безпрекословно подчинение на теорията за Европейския концертъ!

Както виждаме положението на външния свѣтъ спрямо Гърция се е изменило коренно. Което е най-печалното обаче, то е, че теоретичните причини на тоя фактъ са много по-слаби отъ чисто-повърхните, които се крепятъ и днесь, както едно време, на инстинктивни симпатии и антипатии и на манията да се обобщава всяко явление, особено ако е то неблагоприятно, — и да се възвежда въ теория за цялъ единъ народъ.[1]) Човекъ не може действително да не си спомни известния Хорациевъ стихъ, когато вижда ясно, какъ европейското обществено мнение се мята — нерядко безъ всяка оправдателна причина — отъ една симпатия на друга и какъ често единъ единичъкъ холериченъ пътникъ, който не е въ състояние да понесе и най-малките мъчнотии на пътешествията по истокъ, е въ състояние, да преобърне предъ тълпата въ единъ мигъ една цяла научна теория.[2]) Няма съмнение, че на подобни повърхни причини се дължи голяма часть и отъ разоча-

---

[1]) Какъ лесно се забравя, че Гърците едва отъ 60 години съществуватъ като самостоенъ народъ, че техниятъ среденъ вѣкъ, като за всичките балкански народи, се свърши едва съ 1821 год. и че той бе една редица отъ политически катастрофи, предизвикани отъ готи, авари, славяно-българи, кръстоносци, турци и пр.!

[2]) Между друго не малка вреда причиниха на Гърците и пикантните, но злобни описания отъ рода на About-овите „La Grèce contemporaine“ и „Le roi des montagnés“, които едва въ последно време бидоха заместени съ по-малко духовитото, ала за това по-справедливо съчинение на G. Deschamps: La Grèce d'aujourd'hui, Paris, A. Colin 1892. прев. и на немски отъ Paul Markus Лип. 1896., при всичко че немците притежаватъ сами днесъ единъ обективенъ трудъ върху Гърция отъ P. Melingo, Griechenland in unseren Tagen, Виена 1892. Кешки, всички пътешественици, които са ни описали нова Гърция, да притежаваха поне стила и духовитостьта на Абу, или да бяха поне учени ботаници, геолози, ентомолози и пр.! Който е ималъ случай да прелисти обаче летописната литература, знае много добре, отъ каква низка проба са повечето отъ тия „Reisen“, „Voyages“ и „Travels“, които Фалмерайеръ много духовито нарича на едно място „Wein-und Wanzenchronikon.“ (Вж. критиката му на Греверовия пътопись въ Fragm. II. p. 505).

ването на самите елинофили. [1]) — Безкритични ентусиясти [2]), повечето отъ тяхъ очакваха, че въ възродената Гърция ще настане незабавно златниятъ вѣкъ на Перикла[3]) и когато видяха, напротивъ, че младото гръцко кралство употребя своите сили, не за да обработва мрамора на Пентеликонъ, да съчинява Ликургови закони, Платонови републики и Софоклови драми, а ги изхабява въ кървави политически борби и революции, безцелни държавни преврати и изменения на конституции и крале, те се отчаяха и се отчаяха толкова по-лесно, че и теоретичното елинофилство бе вече разклатено отъ хипотезата на Фалмерайера, който тамъ, дето те търсеха елини намярваха потомци на „дивите“ скитски (славянски) и албански ордии.

Отъ туй гледище тряба наистина да се признае до известна мяра, че за измяната въ отношенията на Европа къмъ Гърция донегде — но само донегде — е виноватъ и историкътъ на полуострова Морея. Това обяснява и слепата вражда, съ която бидоха посрещнати Фалмерайеровата хипотеза и самиятъ ѝ авторъ въ Гърция,[4]) и антипатията която хранятъ даже до днесь не само полуинтелигентни гърци [5]), но даже и най-добрите гръцки историци и филолози [6]), между които има и

[1]) Духовито и вярно рисува ентусиазъма за гърците въ Европа и неговата охлада Г. Майеръ, Essays I. 92. Синътъ на единъ великъ човекъ наистина винаги е въ незавидно положение. Погрешно е и да си представяме, забелязва Майеръ, състоянието на древния миръ все въ онова спокойствие, което сме научени да съглеждаме въ Милоската Венера. Въ берберските дюкенчета на древна Атина животътъ горе-долу ще е билъ същиятъ, като въ кафенетата на Конституционната площадь въ нова Атина. — Майеръ признава обаче, че гърците сами са виновни до негде (haben ihr redlich Theil dazu beigetragen), да се дискредитиратъ предъ образована Европа.

[2]) Филелинизмътъ бе станалъ скоро мода, мания. Въ своите „Мемуари на Сатана“ Хауфъ съ тънъкъ хуморъ описва, какъ единъ немски мошенникъ взема единъ нехранимайка и го научва да се издава за гъркъ и съ тая хитрость успява да измами наивните елинофили и да си направи цялъ капиталъ! — Особено комично впечатление произвеждали някои безобидни немски професори, които се увлекли да вематъ участие въ въстанията като доброволци. Вж. жестоките подигравки на Фалмерайера съ немските филолози, които си въобразявали, като всички «sich vom Enthusiasmus fatternden abendländischen Gelehrten», „че те са изгонили турците отъ Гърция и са спечелили голямата морска битка при Наваринъ! (Fragm. II. 479 443, 374.

[3]) Даже Фалм. въ Fragm. II. 393 признава, че при избухването на въстанието нямалъ най-малко понятие, какво гърците нямать нищо общо съ древните Елини.

[4]) Възмущението на гърците, особено на студентите въ Атина противъ „невежия“ (ἀμαθής) Фалмерайеръ (σθλάβος! σθλάβος!) много духовито и съ рядъкъ хуморъ е описано отъ самия него въ Fragmente aus dem Orient II. p. 459 и след. Интересно е за националното съзнание на българите въ онуй време, 1841, че даже братътъ на единъ знаменитъ български вождъ („Bulgarencnef“ ?), значи по кръвь и душа славянинъ, го запиталъ полусърдито: „Какви ще *ни* направишъ още?“ („Zu was wirst du uns noch machen“).

[5]) За доказателство че негодуването противъ Ф. още не се уталожило G. Meyer, Neugriech. Stud. II. въвед. стр. 1. привежда въ най-ново време една статия въ недостъпното менъ списание Πλάτων XI, стр. 1 и сл. год. 1889.

[6]) Единичкиятъ по-безпристрастенъ гръцки историкъ се явява въ случая Папаригопулосъ. Вж. Σλαβικαὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικήσεις въ неговата

такива, що предпочитатъ да тече въ жилите имъ албанска кръвь, ала само не славянска!

Не давно Фрайбургскиятъ професоръ Тумбъ, самъ единъ отъ най-личните вещаци на новогр. езикъ и литература, въ една статия: „Днешните новогърци“ [1]) прямо твърди, че хипотезата на Фалмерайера е успяла, да се разпространи широко между немския народъ. „Когато се говори за днешните гърци, казва той, може често да чуешъ очудения въпросъ: Нима тия хора говорятъ още гръцки? Не са ли те славяни? Преди малко четохъ въ единъ подлистникъ на Frankf. Zeitung, че въ някои места въ Пелопонезъ се говори една чудата смесица отъ славянски и гръцки. „Die Hypothese Fallmerayers hat weite Kreise gezogen“, заключава Тумбъ и се вижда за това принуденъ да ѝ посвети няколко думи. Ние не можемъ да не вярваме на почитаемия професоръ, [2]) който е единъ отъ малкото искрени убедени приятели на новогърците въ Германия, обаче, мисля, че погрешно би било, **цялата** вина за безучастието на Германия къмъ гръцките аспирации, да се отдава на Фалмерайера. — Струва ми се, че безсъвестната пътописна литература, която е на много места възлюбеното четиво на народа, [3]) повърхната и продажна журналистика, някои чисто економични причини, финансиалната криза на младото кралство, въ която са запле-

история Ἱστορικαὶ πραγματεῖαι часть I. 1858. Атина. Даже Хаджидакисъ, който инъкъ е тъй обективенъ, не можа да запази всичкия си критически тактъ. Вж. Kuhns Zschr. XXXI, Zur Geschichte des Mittel-und Neugriechischen. До каква крайность може да отиде даже единъ **ученъ** патриотъ, това доказва Сатасъ, който въ предговора къмъ първия томъ на своите Documents inédits relat. à l'hist de la grèce au moyen âge, P. 1880, 1884 ‚черпени изъ Венецианските архиви', стр. I—XXXIX, безъ всяка връзка съ съдържанието на материалите (за славяни тукъ се говори само на едно място I. 298·4) се старае да докаже, че мнимите славяни, за които спори Ф., били **албанци**. Вж. изложение на Сатовия възгледъ у Созоновича п. с. стр. 2 и сл., гдето са показани и по главните рецензии на тоя куриозенъ предговоръ стр. 12. заб. 1., също и интересния опитъ на G. Meyer, Essays стр. 117 и сл., особ. 133 и сл.: Constantin Sathas und die Slavenfrage in Griechenland. Отъ по-нови гръцки студии, които се занимаватъ съ славянския въпросъ познати ми са по име още следните две: Панайотопулосъ: Τίνες ἦλθον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἐν Ἑλλάδι; Ἑβδομας 1884 № 13—22; 24; 26—31. и А. Петридесъ, Παρατηρήσεις τινὲς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τίνες ἦλθον κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα εν Ἑλλάδι, Ἀπόλλων 1885 № 21.

[1]) Thumb, въ Deutsche Revue.

[2]) Още Hopf, п. с. 102 се оплаква, че до него Фалмерайеровата теория била общеприета. „. . . dass alle Hellenen Slaven seien“ galt für eine ausgemachte Thatsache . . .“ и на друго място: „Und so ist sie allmälig **bei uns gang und gäbe geworden**; überall hört man nur von dem Mischlingsvolk der hellenisierten Slaven redln . . .“ Вж. и Херцбергъ п. с. I, стр. 123. Като се вземе въ внимание, какво казва Тумбъ за мнението на сегашните немци за модерните гърци, човекъ получава много тъжно понятие наистина за силата на научната критика. Всеки би очаквалъ, че Хопфъ ще е успялъ да модифицира хипотезата на Ф., ала вижда се, че не е така. „Jeder Tag demoliert eine Zinne der Gegner“ пишеше Ф. още въ 1842 г. (N. Fragm. 460). За народа това твърдение още не е подбито.

[3]) Вж. отчетите на разните народни библиотеки.

тени германски капитали, заедно съ много други отъ помещнатите по-горе слабооправдани психологични мотиви, обясняватъ достатъчно неразположението на Европа къмъ Гърция, както обясняватъ обратно много добре и разположението ѝ къмъ Турция. Като прибавимъ къмъ това и нещастниятъ изходъ на войната, която беше цяла редица отъ грешки и несполуки и не даде на замиращето елинофилство поне единъ Марко Бочарисъ, — ето доста основания даже за най-горещите гръцки патриоти, да не фърлятъ вината за неуспеха си на Фалмерайеровата славянска теория. Петвековното иго бе накарало неволно Европа да мисли, че българинътъ е способенъ да води само ралото. Дойде Сливница, и общественото мнение съ единъ махъ се измени. Изведнажъ пламнаха симпатии за българите тамъ, дето никой ги неочакваше. А българите бяха славяни! Големите военни и политически успехи на по-слабите, когато се борятъ за своята свобода, геройската защита на една заплашена самостоятелность, неволно увличатъ и най-хладнокръвния. — На Гърците повреди, въ последната война между друго и липсата отъ единъ Андруцосъ. Срещу единъ новъ Леонидъ и най-добрите доводи на Фалмерайера биха били безсилни. Негли щяха о термопилските скали, да се разбиятъ даже тежките вериги на въоръжения „миръ", както това се предвиждаше въ началото на войната, когато гръцкото оръжие бе победоносно.

II. Въ едно не може да имаме никакво съмнение, то е че Фалмерайеровата теория предизвика не само единъ купъ политически памфлети, а даде поводъ и да се разгледатъ основно някои исторически и езикови въпроси, съ които до тогава радко бе се никой занимавалъ. „Историята на Морея въ средния вякъ" трябаше неволно да постави на дневенъ редъ въ науката и проблема за произхода на новогърците и за участието на славяните въ образуванието на тяхната народность. Доводите съ които си служи Фалмерайеръ, за да докаже своята теза, са черпени, както е известно: а) отъ историята, б) отъ езика и в) до негде отъ антропологията.[1]) Ние видяхме по-горе, че първата му категория доводи срещнаха силна опора и бидоха значително омаловажени отъ Хопфъ, обаче тяхната ядка все пакъ си остава, така щото тукъ той можа до негде да наложи своя възгледъ, макаръ и съ някои ограничения.

---

[1]) Въ предговора къмъ историята на Морея той заявява категорично още отъ първите редове, че отъ знаменитата телесна красота и симетрия на древните елини, няма днесъ вече ни следа. (Schönheit der Körper, Sonnenflug des Geistes, Ebenmass и пр.).

По-малъкъ успехъ има Фалмерайеръ съ втората и третата категория отъ своите аргументи: езиковите (славянски елементи въ новогръцките говори и славянски местни имена) и антроположките (сегашенъ типъ на населението въ Елада). Още Миклошичъ можа да докаже, че въ новогръцкиятъ езикъ няма повече отъ 129 славянски думи, — число незначително, като се вземе въ внимание че много отъ тяхъ не са общогръцки а провинциализми [1]) (маджарскиятъ езикъ напр. съдържа 846 такива!) Благодарение на старателните изследвания на Матова [2]) и Майера [3]) това число наистина се увеличи, — първиятъ наброява 178 славянски думи въ гръцкия езикъ, отъ които само някои тряба да се заличатъ, вториятъ 273, — ала споредъ авторитетното признание на последния „едно по дълбоко влияние на славянската речь върху гръцката, което да отива по-далечъ отъ словаря," не може да се докаже [4]). Така твърдението на Фалмерайера, че днешниятъ гръцки езикъ е полуславянски, излезе съвсемъ несъстоятелно. [5]) Няколко стотини думи не са още

---

[1]) Предположението на Б Шмидтъ обаче, Das Volksleben der Neugriechen, стр. 3., че само седемь слав. думи са се разпространили между всички гърци, не е вярно.

[2]) Neugr. Stud. II. вж. особ. стр. 2. Вж. тукъ и литер. по въпроса за слав. елементъ въ гръцк. ез. отъ Копитара и Икономосъ до Калина и Матовъ, стр. 3 и сл.

[3]) Единичкиятъ слав. суфиксъ въ гр. езикъ споредъ Майера е — ίτσα, „ohne Zweifel slavisch" (Миклошичъ се съмняваше още).

[4]) Вж. G. Meyer, Neugr. St. II. стр. 6. —

[5]) За по-основни филоложки изследвания Фалмерайеръ нямаше, за жаль, нужната подготовка. Да се търсятъ и покажатъ „чуждите елементи" въ кой да е езикъ, е единъ отъ най-мъчните проблеми на етимологията, той предполага дълбоко и основно знание на голямъ брой езици въ цялото имъ историческо развитие, обаче нека не се забравя, че когато Ф. написа въ Ландсхутъ знаменитиия си предговоръ, модерната филология бе още въ пелените си, а знанието на славянски езици въ Германия бе нищо необикновено, добри речници голяма рядкость, та не е чудно, че оригиналниятъ фрагментистъ можа, въпреки своите често неверни тълкувания, да направи впечатление. Вж. Hopf, н. с. стр. 101: Dazu imponierte Fallmerayers gewaltige Sprachkenntnis; wer konnte ihm bei allen seinen ethymologischen Studien über die slavischen Ortsnamen des Peloponnesos irgendwie folgen! Днесъ, а особено намъ, разбира се, съвсемъ не е мъчно, да докажемъ, че Рахово не произлиза отъ ракъ, Krebs, (I. 282), че Селица (Selitza) не е зеленината на ливадите, das Grün der Grasfluren, I. 274. заб., че Ялово (Jalova) не може да се чете Жалова и да се тълкува отъ „жало, Stachel" (I, 308), че никой въ „славянски говорещата Македония" не говори „не могу да радимъ" (= νὰ δουλεύσω), че „началната сричка" (Vorsetzsylbe) въ Стамбулъ не е „продуктъ на руския гений" I, 453. заб. 1. и пр. Също така се знае, че повечето новогръцки форми, които Ф. отдаваше на славянско влияние (липсване на инфинитивъ и т. под.) могатъ да се обяснятъ лесно и отъ естественото развитие на езика, промени въ вокализъма, загуба на квантитета и т. п. (вж. G. Meyer, Essays, I. p. 97, Хаджидакисъ, Новогр. грам., О. Е. Коршъ, за произхода на новогр. езикъ, сказка четена на 27 Февр. 1891, въ засед. на визант. отделение при Новор. унив. Одеса 1896., 16 стр., позната менъ отъ рец. на Крумбахера въ Byz. Zschr. 1897, VI т. 2 кн. 25 Май 1897. стр. 450, K. Buresch въ Byz. Zschr. I, 627. По-точно изследване обещава Крумбахеровия ученикъ и приятель Дийдерихъ), но като се земе предъ видъ, че и до днесъ още има историци филолози, които по принципъ приематъ такова чуждо влияние (тракийско: Томашекъ, Юнгъ, Реслеръ. Вж. и Иреч. н. с. 141.), присъдата надъ Ф. не може да бъде много строга. Грешките въ етимолог. на чуждите имена показа още Копитаръ въ рец. на първия томъ отъ Историята на Морея (Wiener Jahrbücher der Literatur, LI. 1830, стр. 111—120).

доказателство за смешение между два народа.[1]) Те могатъ да бъдатъ заети и отвънъ и предполагатъ въ такъвъ случай съществуванието на мирни културни сношения. Не пощастливи са и антроположкитѣ доводи. Наистина краниометрията днесь ни учи, че модерните гърци са по-брахикефали, иматъ по-валчестъ черепъ отъ древните елини [2]), ала промените въ черепните показалци не са винаги плодъ на смешение, между два народа, а зависятъ и отъ други външни причини. Освенъ това науката няма още достатъчно краниометрични данни, за да се произнесе окончателно. Колкото се отнася до мненията за физичния типъ на населението, съдено чисто по външенъ изгледъ, — независимо отъ това, че всички Елини не бяха Перикловци, хубавци като Аполона Белведерски, и че е имало и между тяхъ не единъ Сократъ, който е познатъ по своята грозота, — тряба да се признае, че безъ подробни и многочетни наблюдения, те не могатъ да иматъ никакво научно значение, както можемъ се убеди и отъ комично противуречивите съждения за гръцкия националенъ типъ и характеръ, които намирваме грижовно събрани и поставени едно до друго въ известния трудъ на Дийфенбаха. [3])

Между доказателствата на Фалмерайера има обаче едно, важностьта на което не може да се откаже, това са местните названия. Колкото Ф. и да бе слабъ етимологъ и славистъ, той бе намерилъ много вярно силното място на славянския въпросъ и не бе закъснялъ, да се възползува отъ своята неходка, макаръ и догадките му и да бяха често несполучливи.[4]) Ако езикътъ на днешните гърци и да мълчи, старите топографически названия говорятъ високо, ето защо е

---

[1]) Споредъ Дефнера гръцкиятъ езикъ съдържа около 600 италиянски думи, термини за луксозни предмети и др., при всичко че историята нигде не ни говори за такива италиянски нашествия и колонии, като славянските въ Пелопонезъ. Същото може да се каже съ още поголямо право за турските елементи въ ново-гръцкия езикъ, които не са пò-малобройни отколкото въ нашия езикъ и съвсемъ не са плодъ на физическо смешение.

[2]) Вж. O. Peschel, Völkerkunde 5, 1881. стр. 64. Споредъ Nicolucci 7% отъ древните Гърци са сплесиаточерепести (долихо-кефали), а отъ новите 14%, обаче ср. Blumenbach (6. декада, който намирва пълна прилика между единъ модеренъ гръцки черепъ и древните!) Спор. Николучи въ Пелопонезъ и Тесалия, именно дето бяха най-плътните славянски селища, насел. е преимуществ. долихокефално! Вирховъ обяснява русите брахикефали въ Гърция отъ славянска смяса. За елински черепи вж. Hirschfeld и Virchow въ Zschr. f. Ethnologie V, стр. 117. Чети и A. Weisbach, Die Schädelform der Griechen. Mitth. der anthr. Gesellschaft, Wien, m. XI. 1882·72.

[3]) Diefenbach, Völkerkunde Osteuropas, insbesondere der Haemoshalbinsel und der unteren Donaugebiete. Darmstadt, 1880, I. p. 142—147. Много ценно и за насъ (II, vd. стр. 97—122. Bulgaren).

[4]) Той самъ разказва (Fragm. II.), че билъ принуденъ да прогласи своята знаменита хипотеза — отъ четивото („vom leidigen Lesen") и отъ големия брой слав. местни имена въ Гърция.

твърде чудно, че никому, даже Шафарику,[1]) не дойде на умъ да провери и допълни единъ отъ най-крупните докази за съществуването на славяни въ Елада и специялно Пелопонезъ — местните названия.[2]) Не е за вярване, но фактъ е, че и до днесъ ние нямаме единъ пъленъ и критично проверенъ списъкъ на всички славянски топографични имена въ Гърция.[3]) Списъкътъ на Гильфердинга[4]) се основава само на две съчинения[5]) и не обгръща и Тесалия. Освенъ това, както справедливо забелязва Крекъ, една четвъртъ отъ тяхъ трябва да се заличи. — Което обаче най бие въ очи, то е че, поведени отъ Фалмерайера, повечето и отъ досегашните учени обръщатъ почти изключително внимание на Пелопонезъ и съща Елада — като оставятъ островите, които образуватъ толкова важна съединителна верига между Европа и Азия и разните гръцки племена — въ пълна немара.[6])

Даже Шафарикъ, който инъкъ не оставя нищо да се желае, кога се касае за славяните въ Мизия, Тракия и Македония, е посветилъ (п. с.) само две кратки глави на славяните въ Пелопонезъ, Ливадия и Мала Азия, ала за Славяне на гръцките острови той не поменува специално нищо.[7])

---

[1]) Това се обяснява, може би, отъ обстоятелството, че безпристрастниятъ Шафарикъ въобще се отнасяше съ голяма предпазливость къмъ изследванията на Фалмерайера. Това признава и Hopf, който се ползува често отъ него. (Hopf п. с. 102).

[2]) Чудно е, че самъ Фалмерайеръ, който съзнаваше тъй ясно голямото значение на имената за историческото изследване, не се постара да събере и публикува всички слав. топографически названия въ Гърция — поне по картата на френския генераленъ щабъ, която му била на разположение. Ние намярваме такива въ ограничено число главно въ Ист. на Мор. I. стр. 750 и сл, I, 278. На обширно говори Ф. само за Миситра и Маин (Майноти). На стр. 428 и 429 въ Fragm. II. е указано и на някои славянски семейни и родови имена (Тайгетъ). Вижда се, Ф. не е искалъ да уморява читателя. Ср. Fragm. II. p. 389 бел. „Wir wollen den Leser durch das lange Verzeichniss slavischer Eigennamen, die wir in Thessalien gesammelt haben, nicht ermüden und nennen zu den vorigen etc. . . .“

[3]) Матовъ за жалость не успя да изпълни намерението си. „Тъй като нѣма пъленъ списъкъ на тѣзи имена, въ IV гл. на тѣзи си студии тъкмѫ да прѣдставѭ единъ такъвъ“. о. с. 30. Подобенъ критич. списъкъ очакваме отъ г. Майеръ. Вж. Gr. Stud. II. 30. За голямата нужда отъ такъвъ вж. Philippson, Zur Ethnogr. des Pelop. въ Petermanns Mittheil. 1890, 36 m. стр. 3. —

[4]) Исторія Сербовъ и Болгаръ (Собр. Соч. Спб. 1868. I, 281—296: Старинныя поселенія славянъ на греческой землѣ). Съ имената на слав. селища въ Гърция (Морея) се занимаватъ по-обстойно Ликъ, Макушевъ, Созоновичъ, Калина. Вж. и Krek, Einleitung 505.

[5]) Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου и пр. ὑπὸ Π. Α. Π. Атина 1856—1857 2 т. и τὰ Ἑλληνικὰ ὑπὸ Ἰακώβου Ρ. Ῥαγκαβῆ. Атина 1853—1855 (три тома).

[6]) Самъ Фалмерайеръ въ Fragm. II, 380 заявява, че предметъ на спора е само древнегръцкиятъ континентъ въ Европа съ най-близко лежащите острови на Архипелага (вероятно Евбея), което ограничение е една голяма грешка. Споредъ него другите острови трябва да се оставятъ за сега на страна. „Ein Theil der Cycladen, sämmtliche Sporaden und die ganze anatolische Küste bleibt vorläufig auszer Frage.“

[7]) Вж. Slav. Starožitnosti; Прага 1862, 293—243, 247—250, и особ. 243 до 247, Slovane v Peloponesu a Livadi.

Тая явна блезна става особено усетна за тогова, които не търси само да си обясни исторически възникването на славянските селища въ Елада, а и да проследи, какъ са се завързали многобройните отношения между гърци и славяни, които тъй ясно се проявяватъ и днесъ въ живелицата на двата народа. Именно големите острови на Архипелага и Мраморно море, Цикладите и Спорадите, а до негде и Ionийските острови, са тъкмо сгодно поле за подобни наблюдения съ своята привидна изолираность. — Това е и което ме накара да обърна внимание на славянските селища на гръцките острови, и специялно на Критъ, най-големия отъ тяхъ следъ Кипръ. Воденъ отъ такива съображения въ едно кратко време азъ можахъ да събера някои исторически и географически данни, които предлагамъ тукъ — не като окончателенъ плодъ на едно подробно изследване, а само като начало, потикъ за понататъшни изучвания, и подготовка за единъ трудъ, какъвто ние притежаваме отчасть за славянските селища въ Морея и Мала Азия. [1])

III. Че славяните въ своите нашествия са засягали въ разни времена и гръцките острови, за това ние имаме няколко сигурни, макаръ и скъдни доказа. Византийските и другите средне-векови историци поменуватъ, за жалость, извънредно рядко островите. За Егейското море ние имаме въ първо време някои сведения, благодарение само на това, че те бяха главния обектъ на арабските грабежи и завоювания, или се удостоиха съ някои високи посещения, (653. год. папа Мартинъ пристигва въ Наксосъ, да взема бани, Mansi, X, 1851., 1854.) или поради някои необикновени природни явления (726 се образува между островите Тера и Теразия вследствие на вулканическа ерупция единъ новъ островъ — Хиера, вж. Hopf п. с. страница 105). Колкото обаче и да са скъдни тия известия, те подкрепятъ много сполучливо възгледите на ония историци и етнографи, които отдавна не вематъ буквално идиличната характеристика на славяните, що намираме и днесъ още у толкова историци [2]). Че славяните не са били само мирни земледелци и скотовъдци, неспособни да обидятъ никого, това днесъ е доказано. Знае се положително, че славяните не по-малко отъ другите народи, които въ началото

[1]) Вж. Ламанскій, О славянахъ въ малой Азіи въ Африкѣ и въ Испаніи, СПБ. 1859.

[2]) Шафарика обвиняватъ, че е непоследователенъ въ тълкуването на известното място за славяните у Теофилакта. Вж. у Фредегара: единъ славянски вождъ се обръща къмъ аварските посланици (отъ 560 г.) така: „Кой подъ слънцето може да разбие и подчини нашата сила? Ние обикновено отнемаме земи отъ другите, а не другите отъ насъ. Нашето си остава наше!“ — Ср. Ламанскій п. с. стр. 137.

на срeднитe векове наводниха Византия и западна Европа, превъзходно са познавали военното искуство и даже са били отлични моряци, а което е по-малко препоръчително: при известни случаи са били и много добри пирати. Съвсемъ правдиво забелязва Píč, единъ отъ малцината славянски учени, който са се занимавали по-обстойно съ сухоземната и морската военна сила на древните славяни [1]), вече a priori, по обстоятелството, че не само всички членове на арийското семейство, но и „диваците“ (червенокожи, негри), и въобще всички народи, които живеятъ по бреговете на големи реки, езера и морета, още отъ първите начала на своята култура са познавали корабарството, може да се съди, че и славяните при същите условия, не са стояли по-низко [2]). Къмъ тоя доводъ може да се прибави другъ, който ни дава лингвистичната палеонтология.

Известно е, че всички слав. езици притежаватъ обща дума за означение на корабъ — стб. ладиıа. [3]) Това доказва ясно, че славянските племена, преди още да се разделятъ и се заселятъ въ сегашните жилища са имали общъ терминъ за корабъ, а следователно са притежавали и самия съ тая речь означенъ предметъ. [4])

Тия априорни и езикови доводи се потвърдяватъ и отъ най-ранните исторически известия за мореплавателските способности на старите славяни, които напрасно се представятъ за врази на водния елементъ. [5]) Както можемъ се убеди отъ обшир-

---

[1]) Jos. Lad. Píč, Zur rumänisch-ungarischen Streitfrage и пр. Лип. 1886. гл. I. p. 148—369 a. Die altslavischen Burgen, b. Die altslavische Handels-und Kriegsflotte. Тряба да се съжалява наистина, че особено въпросътъ за морското военно дѣло на славяните изобщо, и специално на южните славяни, е тъй малко обработенъ. Така даже въ доброто инъкъ ръководство на князя Н. С. Голицына „Всеобщая военная исторія среднихъ временъ“ часть II. пер. II. (814—1350) СПб. 1876. се говори много на кратко и то изобщо за славянското военно дяло. На южните славяни, включително българите, са посветени само няколко страници, въ които се излага главно историята имъ. Нашиятъ екскурсъ дава, до колкото ми е известно, първиятъ опитъ за единъ прегледъ на морските военни походи и нашествия на южните славяни въ гръцките морета възъ основа на исторически данни, които, разбира се, едва ли са пълни. Известниятъ трудъ на Новаковича, Стара српска во(ј)ска, Беогр. 1893, не съдържа, поради ограничеността на темата, нищо по нашия предметъ.

[2]) Píč, п. с. стр. 332.

[3]) Вж. Миклош. Et. Wb. подъ oldija, стр. 221.

[4]) За предположението на Píč (p. 334) че и корабъ (стб. корабль) е домашна, коренна общославянска дума, вж. Миклош. п. с. стр. 129. подъ korabĭ, дето думата правилно се произвежда отъ гръцки κάραβος, новогр. καράβι, алб. karáf. (Meyer Et. Wb.) Средnолат. carabus се среща още у Исидора въ VIII. векъ. Обстоятелството, че у някои славяни корабъ се нарича и кората на върбата (Linde) или ребрата на скелета, доказва само че имаме работа съ метонимия.

[5]) Фактътъ, че днешните Българи не обичатъ морето и че селата имъ са повечето далечъ отъ морския брягъ, се обяснява много лесно отъ някогашната опасность отъ пирати. (Вж. при Тасосъ).

ните сведения, които импер. Маврики (582—602) ни дава за военната живелица на южните славяне,[1]) тия последните много изкусно знаели да се мургатъ и крпятъ въ реките. Въ случай на опасность те се фърляли въ водата, лягали възнакъ, вземали дълга тръстика въ устата и дишали презъ нея. Неопитните неприятели не забелязвали нищо, а опитните или пробождали устата на избягалия или му изтъргвали тръстиката изъ устата и тогава той бивалъ принуденъ неволно да изкочи.

Колкото историята на славянската сухопътна или морска търговия да е още непълна, — съвременните летописци се интересуватъ винаги много повече за военни походи и катастрофи, отколкото за мирните съобщения между народите — не подлежи на никакво съмнение, че всички главни славянски племена още въ първите векове отъ своята поява въ историята ни се представятъ съсъ всички качества на една търговска раса. Чехите още въ началото на VII. векъ споредъ Фредегара (подъ г. 623) поддържали търговски сношения съсъ Западъ. За морската търговия на балтийските славяни ни съобщава интересни данни Хербордъ.[2]) Арабските и византийските анали особенно отъ X вякъ насамъ са пълни съ сведения за търговските походи и връзки на древните руси съ волжките българи и Византия по сухо и по вода. [3]) Най-сетне като търговци се отличаватъ не помалко и южните славяни. Българите наистина неуспяха да завладеятъ някое по-важно пристанище на Егейско море, и бидоха тукъ постепенно изтикани отъ брега, ала те имаха на разположение Черното море и сухоземния пъть за Цариградъ, дето бълг. търговци рано намериха широкъ пазаръ за своите стоки. Още въ X. векъ доходите отъ българската

---

[1]) Въ своето съчинение „За военното дяло" той посвещава цяла глава на въпроса, какъ тряба да се сражава съ славяните и антите. Тукъ той прямо казва, че те са привикнали много на вода и по-добре, и по-дълго отъ други хора умеятъ да се държатъ въ нея: ἐν πείρᾳ δὲ εἰσι καὶ τῆς ποταμῶν διαβάσεως ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους. Вж. и Лам. п. с. 130.

[2]) Herbord II, 38. Píč, п. съч. стр. 318.

[3]) Вж. въ специалните съчинения на Чулкова, Якобъ, Никитскій, Бережковъ, Томсонъ, и пр. повече отъ които не съществуватъ въ София. Вж. и Heyd, Histoire du commerce du Levant au moyen âge, Лип. 1885, I. 61 и сл. 70. Корабите на русите отивали спор. К. Порфирогенетъ De adm. imp. дору до Сирия. Ср. и Ibn Khordadbeh ed. Barbier de Meynard, Journal Asiatique IV. т. V. стр 514. Хайдъ тълкува, че у Масуди, Prairies d'or II, 18: Loudouaneh тряба да се чете Лучане, а не Литвания, и предполага, че русите търгували и съ Испания и съ Римъ. За руси въ Африка и Испания говори и Ламанскій, заключенията му са обаче рисковани. Вж. въ цитувания тукъ Пийчъ, п. с. Търговия на русите съ Болгаръ, р. 298, р. 306 сл.; — руси въ Балт. море, р. 312. спор. Saxo H. D. II. 65; — руски търг. сношения отъ 907. натат. р. 363 и сл. — Известията на арабите са многобройни, начинайки отъ Масуди и Ибн-Фодланъ. Вж. Гаркави, Сказ. мусульм. писат. о слав. и русскихъ, СПБ. 1870. Интересни бележки съдържа Несторовиятъ летописъ.

търговия съставяли „весьма важную статью“ въ бюджета на Византия, толкова българската търговия била обширна.[1])

България въ царуванието на Симеона бе складно място за търговията между западна Европа, северъ и Византия. Българите разменявали суровите произведения на Германия, Моравия, Русия и придунавските страни за византийски мануфактурни произведения и азиатски и африкански стоки.[2]) Какво значение имаше българската търговия въ X векъ, това се вижда ясно отъ факта, че Симеонъ се видя принуденъ да води война съ Византия за защита на своите поданици търговци, които били възмутени, че хитрите гърци, откупници на митата, преместили пазара отъ Ц-градъ въ Солунъ.[3]) Горното доказателство за развитата търговия на българите датува отъ X. векъ. Г. В. Златарски има добрината да обърне обаче вниманието ми на Тервеловия договоръ съ имп. Теодосия III. отъ началото на VIII. векъ (год. 716), за който се говори у Теофана (подъ г. 6305). и дето прямо между другите политически клаузи се предвижда и една точка съ чисто економическо съдържание: търговците отъ двете страни се задължаватъ да представятъ стоките си съ заверени пломби и печати (διὰ σιγιλλίων καὶ σφραγίδων); ако някои стоки се окажели безъ печатъ, те се отнемали и вписвали въ полза на държавата. Още въ 813. година Крумъ настоява да се признае тоя договоръ въ всичките му точки[4]).

---

[1]) Дриновъ, Южные славяне и Византия въ X. в. М. 1876. стр. 6.

[2]) Rambaud, L'empire grec au dixième siècle. Paris 1879, p. 62. — Вж. и думите на княза Святослава за България:

„Ту вся благая сходятся: отъ Грекъ злато, паволоки, вина, овощеве разноличныя, изъ Чехъ же, изъ Угорь, сребро и комони.“ А България беше тогава вече въ упадъкъ. Дриновъ п. с. стр. 6.

[3]) Вж. Дриновъ, Южные слав. и пр. стр. 6—7.; Палаузовъ, Вѣкъ болг. ц. Симеона, Спб. 1852, стр. 40; Гильф. I. 86. Поводътъ за войната обстойно е изложенъ у Папаригопула: Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. 1871. IV. 87. Това място, толкова важно за историята на южнослав. (бълг.) търговия, което липсва у Pič, както и съществуванието на единъ специяленъ търговски договоръ между Тервела и Теодосия III. потвърдива напълно предположението му, че търговските сношения на южните славяни трябва да са били също като у другите славяни доста развити. Трябва да се съжалява, че Хайдъ въ п. тукъ с. (Търг. история на Изтокъ въ средния вякъ), много малко внимание е обърналъ на значителната бълг. търговия още въ VIII—X в. Само една малка глава (I. 528—534) е посветена на бълг. комерч. сношения отъ 12 в. нататъкъ (1186). За волжките българи се говори при русите 60 и сл. 76, за търговията на дунавските българи съ Византия — при поводъ на немците I. 81, гдето се казва само следното: «On ne peut pas dire qu'ils fussent trop peu civilisés pour s'occuper de commerce, loin de là; comme leurs frères du Volga, ils l'aimaient et avaient entretenu avec les grecs, dès une epoque très reculée des relations reglées par des traités»

[4]) Вж. Хайдъ, п. с. I, 81. Тукъ и литературата. Договори съ подобни клаузи между руси и византийци вж. у Нестора, Chronica Nestoris, ed. Fr. Miklosich, Vindob. 1860 стр. 15 и 16 id. 17, 18 и 19.

Ранното съществуванье на една хърватско-сръбска флота въ Адриатическо море е засвидетелствувано отъ визант. летописци. [1]).

Морската търговия предполага естествено и развитие на корабарството у надлежните народи и наистина ние имаме някои свидетелства и известия, които ни даватъ възможность да си съставимъ доста ясна представа не само за характера на славянските морски походи, но и за самите имъ флоти, за формата и величината на корабите, за начина на строежа имъ, за уредбата и принадлежностите имъ, скоростьта имъ, пригодата имъ за пътувание по море и т. н. Така ние знаемъ отъ Константина Багренородни, па и отъ други средневековни списатели, че славянските кораби въ първо време били еднодръвки (μονοξύλα), [2]) издълбани отъ едно или по-вероятно отъ две дървета, [3]) че някои ладии имали и котви и платна, [4]) че славянското мореплавание било повече прибрежно, което зависело отъ лекия строй на корабите имъ, и пр. [5]). —

Отъ някои показалци и верни истор. сведения се вижда, че славяните са били не само изкусни мореплавачи, а и добри корабостройци: [6]) така се знае, че въ 592 год. славяните построили на аварите кораби, съ които преминали Сава и Дунавъ[7]). Споредъ Константина Багренородни лучаните въ Русия правели кораби за кривичите, което предполага развита корабарска индустрия въ областьта на Валдай. —

Кои са били учителите на славяните въ корабостроението, е още въпросъ неразясненъ. Възможно е адриатическите славяни да са научили това изкуство отъ византийците, балтийските славяни отъ Датчаните (?) но терминътъ „еднодръвки“ (μονοξύλα) за руските (и южно слав. ладии) ни доказва, че Викингските кораби, които иматъ друга форма, не са служили за образецъ.

---

[1]) Const. Porph. de adm. imp. 31. съобщава, че адриат. славяни били дали за имп. флота 40 сагини (σαγῆνας) и 80 кондури (κοντούρας).

[2]) Μονοξύλα, т. е. ἐξ ἑνὸς ξύλου γλυπταὶ νῆες. Така постоянно се наричатъ слав. кораби. още въ 626. г. при обсадата на Цариградъ, подобно 676. при обсадата на Солунъ, у Багрянородни, и често въ X. и XI. векъ.

[3]) Ср. интересния екскурсъ на Píč, o. c. p. 336 и сл.

[4]) Píč, 347, 348 и сл.

[5]) Píč, 349.

[6]) Hertzberg като че ли се съмнява. Вж. п. с. I. стр. 149, „Wohl aber hatten sich die nördl. Barbaren jetzt auch in den Besitz von Schiffen zu setzen gewusst mit denen sie die Küsten und die Inseln des Agäischen Meeres beunruhigten».

[7]) Píč, o. c. p. 355. Славяните знаяли обаче да строятъ и мостове (понтони?) Въ 591 г. имп. Маврики се готви да потегли противъ аварския ханъ Баяна, и тоя заповядва на покорените нему славини (славяне), да му построятъ мостъ; населението имъ попречва обаче. По-нататъкъ виждаме, че Баянъ действително сполучва, да постави мостъ на Сава при Мирспонъ. Вж. Hopf, п. с. стр. 91.

Следъ като констатирахме, че славяните още отдавна били познати като добри търговци и корабостроици, няма да ни бъде чудно, че намърваме у тяхъ още отъ рано и горе-долу добре организувани военни флоти. — Търговията, особенно морската крайбрежна търговия, свързана съ най-неочаквани сюрпризи, изискваше въ ония неуредни времена и военна защита; така всяка търговска флота ще е била същевременно и военна, както едвали въ първо време славяните са имали отделни кораби за търговски и за военни походи.

Съ тия еднодръвки опитните славянски моряци, както знаемъ сега, често се впущали по море за плячка и роби, нящо повече — те се усмелявали даже, да обсаждатъ съ тяхъ отъ морска страна градища като Цариградъ и Солунъ. Ето и няколко доказа, че южните славяни, които повече ни интересуватъ тукъ, наистина нерядко предприемали съ своите примитивни кораби далечни грабежни и военни походи отъ VII вякъ нататъкъ.[1]) Първите положителни исторически сведения за появата на славяни въ Византийската империя датуватъ наистина една отъ края на V и първата половина на VI векъ,[2]) ала основателните изследвания на Дринова доказаха, че славянското заселение на балканския полуостровъ се е начепало много по-рано още въ II векъ сл. Хр. и се е продължавало цели векове. При това ясно се забелязва главниятъ имъ обектъ: Цариградъ съ южните морски пристанища.

Вече въ 575 год. славяни нахлуватъ въ цяла Тракия, и отново я опустошаватъ въ 588 год.[3]). Въ 578 год. споредъ черковния историкъ Евагри, Аварите наводнили цяла Византия, до стената на Анастаса, и покорили цяла Елада съ Пелопонезъ.[4]) Отъ другъ единъ византийски изворъ ние узнаваме обаче, че подъ тия Авари трябва да се разбиратъ същите ония славянски племена, които 218 години по-късно бидоха разбити при Патрасъ[5]). Не се минаватъ шесть години отъ нашествието на мнимите Авари въ Пелопонезъ, славяните се усмеля-

---

[1]) За военната опитность на балтийските славяни още въ първите столетия на средния векъ (haec gens terra marique proelarii perita est!) —, за техните морски грабежи и пр. се срещатъ често бележки у западните летописци. Вж. Ламанскій, О слав. въ Малой Азіи, въ Африкѣ и въ Испаніи, стр. 130.

[2]) Надлежните пасажи са събрани у Müllenhoff, Deutsche Althertumskunde, Berlin 1887. II, p.375 и сл.: O. Pniower, Slaven vor DXXVII.

[3]) Дриновъ, Заселеніе балканскаго полуострова славянами. М. 1873. 109 по Симоката, III. с. 4. за напад. на славяните ва време на имп. Маврикия вж. Gelzer у Крумб. р. 944, Приноси за историята на Маврикия дава Otto Adamek, 2 гимн. прогр. Грацъ 1890—91. У Крумб. р. 1071.

[4]) Евагри, Hist. eccles. VI, 10. Дриновъ, п. с. 109.

[5]) Грамота на патриарха Николая отъ 1081 год. У Фалмерайера, Geschichte der Halbins. Morea, I, 183. Хопфъ мисли, че това са действително авари. Че това не е вероятно вж. Дриновъ, п. с. 109.

ватъ вече да заплашатъ Цариградъ, а около това време ние ги намирваме и подъ стените на Солунъ. Както узнаваме подробно отъ житието на Св. Димитрия Солунски, градътъ билъ два пъти обсажданъ (първия пъть преди 597 г., вторият въ 597 октомври). При тоя случай славяните употребили всички средства на военното изкуство. Внезапната поява предъ Солунъ, качеството на обсадните оръжия, не оставятъ никакво съмнение, забелязва много право Дриновъ, че това не са вече нестройни тълпи, дошли откъмъ Дунава, а че това са същите славяни, които споредъ Іоана Ефески 10 години по-рано били се настанили около Солунъ безгрижно, като въ собствена земя [1]. Стигнали вече на самия брягъ на Егейско море, и, както видехме, доста изкусни и храбри моряци славяните не можаха да не се възползуватъ отъ средствата и пътищата, които имъ отвареше широкото море и наистина не следъ много, въ год. 623. ние ги намираме вече по талазите на Егейското море, по бреговете на Тесалия и даже въ Мала Азия. Както узнахъ най-напредъ отъ една кратка бележка у Гутшмидта, рецензента на Хопфа въ Liter. Centralblatt на Царнке (1868. № 24 стр. 641) и която срещамъ у Херцберга и Б. Шмидтъ [2]) сирийскиятъ летописецъ Тома Пресвитеръ твърди положително, че въ същата 623 година, славяните нахлули въ Критъ и другите гръцки острови. [3])

Три години по-късно славяните нападатъ въ дружба съ аварите [4]) Цариградъ откъмъ море и се отличаватъ като изкусни матрози. Те съставяли изключително отреда, комуто било възложено съ еднодръвките да превземе града отъ морска страна. Славянската флотилия била наистина окръжена отъ византийската и съвсемъ онищожена, моряците, които успели да се избавятъ, били наказани съ смърть отъ аварския ханъ [5]), но това поражение съвсемъ не отне охотата у славяните за

---

[1]) Дриновъ. п. с. 114. Чтенія въ Имп. Общ. Ист. и Древн. Росс. 1848, № 6, стр. 10—11.

[2]) Hertzberg, п. с. I стр. 149 B. Schmidt. Das Volksleben der Neugriechen, Лип. 1871. стр. 13.

[3]) Вж. Land, Anecdota syriaca I, стр. 103. сл. fol. 50_2. Бележката у Б. Шмидтъ е региструвана и отъ Крумбахеръ, пок. с. 1104. У Шафарика, Дринова, и Иречека не можахъ да намеря никакво известие за похода на славяните въ Критъ. Gelzer (у Крумбахера, p. 944) само изобщо казва: „Wie mächtig das slavische Element in den hellenischen Districten war, erweist der Umstand, dass in der fogenden Generation (623) eine slavische Piratenflotte Kreta angriff und plünderte." — Също общо е казано и у Píč, пок. с. стр., Реклю и Бобчевъ. И по-после, въ 949, 960 и 963 тракийски, азиатски и руски славяни участвуватъ въ войските на гръцкия императоръ въ походите му противъ Критъ. Ламанскій, п. с. Ист. замѣчанія.

[4]) За обсадата на Цариградъ отъ аварите и персите вж. Mordtmann: Οἱ Ἄβαρες καὶ οἱ Πέρσαι πρὸ τῆς Κ-λεως и пр. У Крумб. p. 1074.

[5]) Дриновъ, п. с. 119—121, 123, гдето са показани и изворите.

Следъ като констатирахме, че славяните още отдавна били познати като добри търговци и корабостроици, няма да ни бъде чудно, че намирваме у тяхъ още отъ рано и горе-долу добре организувани военни флоти. — Търговията, особенно морската крайбрежна търговия, свързана съ най-неочаквани сюрпризи, изискваше въ ония неуредни времена и военна защита; така всяка търговска флота ще е била същевременно и военна, както едвали въ първо време славяните са имали отделни кораби за търговски и за военни походи.

Съ тия еднодръвки опитните славянски моряци, както знаемъ сега, често се впущали по море за плячка и роби, нящо повече — те се усмелявали даже, да обсаждатъ съ тяхъ отъ морска страна градища като Цариградъ и Солунъ. Ето и няколко доказа, че южните славяни, които повече ни интересуватъ тукъ, наистина нерядко предприемали съ своите примитивни кораби далечни грабежни и военни походи отъ VII вякъ нататъкъ.[1]) Първите положителни исторически сведения за появата на славяни въ Византийската империя датуватъ наистина една отъ края на V и първата половина на VI векъ,[2]) ала основателните изследвания на Дринова доказаха, че славянското заселение на балканския полуостровъ се е начевало много по-рано още въ II векъ сл. Хр. и се е продължавало цели векове. При това ясно се забелязва главниятъ имъ обектъ: Цариградъ съ южните морски пристанища.

Вече въ 575 год. славяни нахлуватъ въ цяла Тракия, и отново я опустошаватъ въ 588 год.[3]). Въ 578 год. споредъ черковния историкъ Евагри, Аварите наводнили цяла Византия, до стената на Анастаса, и покорили цяла Елада съ Пелопонезъ.[4]) Отъ другъ единъ византийски изворъ ние узнаваме обаче, че подъ тия Авари трябва да се разбиратъ същите ония славянски племена, които 218 години по-късно бидоха разбити при Патрасъ[5]). Не се минаватъ шесть години отъ нашествието на мнимите Авари въ Пелопонезъ, славяните се усмеля-

---

[1]) За военната опитность на балтийските славяни още въ първите столетия на средния векъ (haec gens terra marique proelarii perita est!) —, за техните морски грабежи и пр. се срещатъ често бележки у западните летописци. Вж. Ламанскій, О слав. въ Малой Азіи, въ Африкѣ и въ Испаніи, стр. 130.

[2]) Надлежните пасажи са събрани у Müllenhoff, Deutsche Althertumskunde, Berlin 1887. II, p.375 и сл.: O. Pniower, Slaven vor DXXVII.

[3]) Дриновъ, Заселеніе балканскаго полуострова славянами. М. 1873. 109 по Симоката, III. c. 4. за напад. на славяните ва време на имп. Маврикия вж. Gelzer у Крумб. p. 944, Приноси за историята на Маврикия дава Otto Adamek, 2 гимн. прогр. Грацъ 1890—91. У Крумб. p. 107 *t*.

[4]) Евагри, Hist. eccles. VI, 10. Дриновъ, п. с. 109.

[5]) Грамота на патриарха Николая отъ 1081 год. У Фалмерайера, Geschichte der Halbins. Morea, I, 183. Хопфъ мисли, че това са действително авари. Че това не е вероятно вж. Дриновъ, п. с. 109.

...те тукъ примери биха могли да се допълнятъ и ...овече известия за търговските и военните походи ...те славяни, и съ съображения отъ нашата ...ата цель те са доста. [1]) Колкото и да не ... доказватъ ясно, което можеше да се види ...доводи, че славяните още въ първите столетия ...екъ са се отличавали като изкусни моряци, и което ... за нашата студия, простирали са своите морски ...ия до Мала Азия, Италия и гръцките острови.

...ова веднажъ установено, очевидно е, че е невъзможно ... се твърди по-нагатъкъ, какво че островите на егейското ...оре са останали съвсемъ непокътнати отъ славянски нашествия, както мислятъ напр. Тумбъ, [2]) и Хаджидакисъ, [3]) който се основава на това, че гръцкиятъ езикъ на островите „дето не е имало никакви народни скитания, не е по-чистъ или по-инакъвъ отъ езика на Пелопонезъ и на материка.“ Тукъ може да бъде въпросъ само, какви следи са оставили тия организувани или неорганизувани славянски тълпи на гръцките острови, въ какво могатъ да се съглеждатъ те, ако ги има, и какъ биха могли да се открият? Да се ограничаваме само съ очъртаната отъ Фалмерайера область, ние имаме до негде основание, само когато се касае, да се опровергаятъ доводите, върху които почива хипотезата му, когато се касае обаче, да се разясни изобщо въпроса за гръкославянските взаимодействия, ние сме длъжни да вмъкнемъ въ кръга на нашето изследване и всички други гръцки области, гдето, исторически доказано, е стъпвалъ славянски кракъ. Такова едно разширочение на задачата ни е толкова по-полезно, че специално гръцките острови, благодарение на морето и на своето

---

[1]) Вж. Pič, п. с. 361, 363. Ламанскій предполага, че слав. пирати следъ приемането на християнството са смекчили нравите си, та за това по-малко се чува за тяхъ. Вж. Слав. въ М. Азия р. 16.

Причината много по-вярно тряба да се търси въ насилственото отстранение на славяните отъ брега на Егейското море и преселението имъ въ вътрешностьта на държавата и въ Мала-Азия. Доказ. за това вж. у самия Ламанскій, п. с., на много места. — Такива неволни колонизации биха най-обикновенно явление въ средните векове и се вършеха често en grande masse, както се доказва отъ слав. колония при Опсикионъ въ Мала-Азия. и др. — Фалмерайеръ отбелязва I, 430, че една ордия понийски слав. колонисти се осмелила да нападне даже Пелопонезъ, което е още едно доказателство за моряшките имъ способности.

[2]) Indogerman. Forsch. томъ II, 1892 год. „Zur neugriech. Dialektkunde‘, I. Der Dialekt von Amorgos, стр. 72. „Aber während der Zeit vom 4. bis zum 10 Jahrh. waren schwere Stürme über Griechenland eingebrochen, die Slaven hatten einige Jahrhunderte hindurch als fremdes Element neben den Eingeborenen gewohnt. Von diesem Völkersturm blieben bekanntlich die Inseln des ägäischen Meeres frei, ihre Bevölkerung hat sich in dieser Beziehung ganz rein erhalten“.

[3]) Kuhn's Zschr. XXXI.

по-нататъшни морски приключения. Споредъ Павла Диякона славяни въ 641 год. слезли съ многобройни кораби на източния брягъ на Италия, (гр. Сипонтъ) и опустошили Апулия, при който случай Беневентскиятъ войвода Айонъ паднал въ сражение съ дръзките пирати. Едва Радоалдъ успялъ да ги изгони отъ Италия. Споредъ Дринова тия славяни били, по-всяка вероятность, отъ Епиръ и Гърция. [1])

Въ царуванието на Константина Погоната (668—685) славяни опустошили страшно бреговете и островите на Егейското и Іонийското море и даже Мало-Азийското крайбрежие.

Въ 675 год. Арабите обсаждатъ Цариградъ. Славяните се възползуватъ отъ случая и окръжаватъ съ своя флота Солунъ.

Не се минава много време и славянски пирати отново кръстосватъ Архипелага и Мряморно море, ограбватъ корабите, които носели хлябъ за Цариградъ, опустошаватъ Пароската и Проконезката область и се одързостяватъ даже, да се доближатъ до самото Цариградско пристанище. При тоя случай те ще са станали по-известни на арабите [2]).

Въ 678 година славяните обсаждатъ отново Солунъ, а въ 685. градътъ претърпява опасна обсада отъ съединените славянски племена: Стримонци, Рунхини и Сагудати, които се опитватъ да си доставятъ храна по море [3]).

Че нашествията, плячките и обирите по островите не ще са престанали тъй скоро, това се вижда между друго и отъ свидетелството на патриарха Никифора, който съобщава изрично, че въ 765 год. имп. Константинъ нападналъ България, изловилъ славянските морски разбойници (пирати), които били намерили тамъ прибежище и ги избилъ. Ала четире години по-късно (Hopf. п. с. стр. 97 — год. 769, Дриновъ п. с. стр. 150 — год. 768) същиятъ императоръ се видялъ принуденъ да откупи срещу свилени дрехи отъ славянските князье (τοὺς Σκλαβηνῶν ἄρχοντας) ония 2500 християнски — роби, които славянски чети били отвлекли отъ островите Имбросъ, Тенедосъ и Самотраки [4]).

---

[1]) Дриновъ п. с. 131.

[2]) Дриновъ, 132—133. Ср. Известие за съюза на славяните съ арабите въ 664 вж. у летоп. Теофана, въ 691—603, 754 също у него. За спошенията на Симеона съ африканските араби говори Кедринъ II. 356.

[3]) Вж. Дриновъ, п. с. стр. 133. Също 162, 163, 164, 166, 167, 173.; Tafel, De Thessalonica, ejusque agro, LXXXVIII; Hopf п. с. 94—95; Hertzb. п. с. 161, 164, М. Соколовъ, Изъ древней исторіи болгаръ. СПб. 1897, стр. 56 и сл. Šafařik, Starož., III. 240, Иречекъ стр. 148 и пр.

[4]) Дриновъ пок. с. 150. Hopf. п. с. стр. 97. Hertzb. п. с. I. 196. Отъ где са били тия славяни, не може да се каже. Вж. Šaf. Starož. III. 244 и заб. 107.

Събраните тукъ примери биха могли да се допълнятъ и подкрепятъ съ повече известия за търговските и военните походи на руситe и другите славяни, и съ съображения отъ нашата история, ала за нашата цель те са доста. [1]) Колкото и да не са многобройни, те доказватъ ясно, което можеше да се види и отъ другите доводи, че славяните още въ първите столетия на средния векъ са се отличавали като изкусни моряци, и което е по-важно за нашата студия, простирали са своите морски нашествия до Мала Азия, Италия и гръцките острови.

Това веднажъ установено, очевидно е, че е невъзможно да се твърди по-нататъкъ, какво че островите на егейското море са останали съвсемъ непокътнати отъ славянски нашествия, както мислятъ напр. Тумбъ, [2]) и Хаджидакисъ, [3]) който се основава на това, че гръцкиятъ езикъ на островите „дето не е имало никакви народни скитания, не е по-чистъ или по-инакъвъ отъ езика на Пелопонезъ и на материка." Тукъ може да бъде въпросъ само, какви следи са оставили тия организувани или неорганизувани славянски тълпи на гръцките острови, въ какво могатъ да се съглеждатъ те, ако ги има, и какъ биха могли да се открията? Да се ограничаваме само съ очъртаната отъ Фалмерайера область, ние имаме до негде основание, само когато се касае, да се опровергаятъ доводите, върху които почива хипотезата му, когато се касае обаче, да се разясни изобщо въпроса за гръко-славянските взаимодействия, ние сме длъжни да вмъкнемъ въ кръга на нашето изследване и всички други гръцки области, гдето, исторически доказано, е стъпвалъ славянски кракъ. Такова едно разширочение на задачата ни е толкова по-полезно, че специално гръцките острови, благодарение на морето и на своето

---

[1]) Вж. Pič, п. с. 361, 363. Ламанскій предполага, че слав. пирати следъ приемането на християнството са смекчили нравите си, та за това по-малко се чува за тяхъ. Вж. Слав. въ М. Азия р. 16.

Причината много по-вярно тряба да се търси въ насилственото отстранение на славяните отъ брега на Егейското море и преселението имъ въ вътрешностьта на държавата и въ Мала-Азия. Доказ. за това вж. у самия Ламанскій, п. с., на много места. — Такива неволни колонизации бяха най-обикновенно явление въ средните векове и се вършеха често en grande masse, както се доказва отъ слав. колония при Опсикионъ въ Мала-Азия. и др. — Фалмерайеръ отбелязва I, 430, че една ордия понийски слав. колонисти се осмелила да нападне даже Пелопонезъ, което е още едно доказателство за моряшките имъ способности.

[2]) Indogerman. Forsch. томъ II, 1892 год. „Zur neugriech. Dialektkunde', I. Der Dialekt von Amorgos, стр. 72. „Aber während der Zeit vom 4. bis zum 10 Jahrh. waren schwere Stürme über Griechenland eingebrochen, die Slaven hatten einige Jahrhunderte hindurch als fremdes Element neben den Eingeborenen gewohnt. Von diesem Völkersturm blieben bekanntlich die Inseln des ägäischen Meeres frei, ihre Bevölkerung hat sich in dieser Beziehung ganz rein erhalten".

[3]) Kuhn's Zschr. XXXI.

уединение, са очували много по-добре някои гръцки езикови и битови особици, та следователно и отъ това гледище представятъ много интересни страни. Това уединение е наистина тъкмо неблагоприятно за вирението на чужди, откъснати отъ своята родина, елементи, но ако и при всички тия противни обстоятелства се докаже, че гръцките острови и до днесь са очували макаръ и малки следи отъ известни славянски влияния, резултатътъ ще бъде толкова по-важенъ. Нека го кажемъ прочее още тукъ: и Критъ и други още гръцки острови действително съдържатъ някои траги отъ някогашни славянски (resp. български) селища. Тия траги могатъ да се проследятъ за сега наистина само въ едно малко число местни названия и думи, събрани кое отъ стари пътешествия, кое отъ по-подробни карти [1]) и скъдни диалектични материяли, но ние не изгубваме надежда, че единъ по-благоприятно отъ насъ поставенъ изследвачъ ще може съ време не само да допълни бежливите данни за славянски топографически названия на гръцките острови, а да потърси дали не са оставили славяните повечко дири и въ живота и въ езика на островците. Г. Майеръ, Neugr. Stud. II стр. 8 констатирва, освенъ 66-те славянски думи, които могатъ да се смятатъ съ по-голяма или по-малка вероятность за общо гръцки, още други 19 думи, които се употребятъ, до колкото ни е познато до сега, или изключително само на известни острови или са инъкъ много малко разпространени на континента. Те са: λάζος на о-въ Евбея; на Ионийските острови: ἀστράχα, γλοῦβα, γλοῦπος (Корфу), ἀγγούτικας, μόρα, μουσίτσα, κόσα (Кефалония); ζούζουλον (Черигo), κόκοτος, ὀβορός (Левкада); σέμπρος (Корфу, Левкада и Кефалония), ἀρέντα (Паксосъ); на Цикладите: βεδοῦρι, βοϊβοντας, γκλάβα, κοτρέκι (Тера); ντούσια (Паросъ); на О-въ Критъ: βεδοῦρι. Това число наистина не е значително, ала то е симптоматично, като се вземе особено предъ видъ, че въ малоазиятските и южноиталиянските диалекти Майеръ не е можалъ да намери ни една славянска заета дума (стр. 8) [2]); и второ, като се сравни, въ кои гръцки или славянски (български) провинции горните 19 или повече думи са и днесь известни. Последното обстоятелство би ни

[1]) Азъ имахъ главно на разположение Кипертовавата голяма карта на Турция и Гърция, няколко френски топогр. карти, часть отъ картата на австр. генераленъ щабъ, изд. на австр. топографически институтъ, год. 1897., Парчовата карта за Кефалония Итака, (за Левкада и Корфу не можахъ за жалость да намеря тукъ надл. броеве отъ Peterm. Mitth). Повечето бележки са извлечени отъ разни пътописи, истор. съчин. и д. т., цитувани при всеки случай.

[2]) Ср. обаче ζάμπα.

дало негли възможность, да определимъ между друго поне хипотетично, отъ кои приморски страни са дошли онпя славяни, които са оставили на островите следи въ някои редки думи, — въпросъ на който напрасно търсимъ отговоръ въ историята. Думи, които се употребяватъ само на островите, въ всеки случай не могътъ се обясни лесно инъкъ, освенъ чрезъ прямо въздействие, може би смешение. Че броятъ на тия инсуларни славянски елементи ще се увеличи съ време, въ това не се съмнявамъ, както не мисля, че е въобще изчерпано числото на заетите славянски думи въ гръцкия езикъ. Азъ самъ сполучихъ напр. да констатирамъ, благодарение на любезните показания на студента Гаджановъ, въ местното наречие на Гюмюрджинските гърци [1]) близу 20 нови славянски думи, които не можахъ да намеря въ студиите на Майера, Матова и Миклошича и които ще публикувамъ другаде. Също така и на островите можахъ да установя съществуването на една нова славянска дума и една по същ. българска, (Вж. по-долу при Самотраке). Съгласно съ надслова на студията си, азъ ще се огранича обаче тукъ само съ някои кратки бележки за съществующите днесь следи отъ славянски селища на гръцките острови.

Ще ми се, да предположя че тия селища, за каквито историята, до колкото знамъ, не говори, ще са остатъци отъ опия нашествия, които поменахме пò-горце и които не ще са били само прости хайдушки нахълтвания за плячка и грабежъ, а са имали за цель, както на целия Балкански полуостровъ, едно трайно заселяване върху една пò-плодородна почва, обаче не отказвамъ че много отъ тяхъ може да са плодъ и на мирна колонизации или резултатъ на насилственно преселение. При това и епохата, въ която са основани славянските заселища на гръцките острови, е мъчно да се определи при липсата на една точна историческа топография. Много е вероятно, че повечето отъ тяхъ ще са се образували въ VII—VIII векъ, когато историята за първи пъть ни заговорва за славянски нашествия въ Критъ и другите острови, — въ това ни подкрепя и фактътъ, че не само някои села носятъ тукъ славянски имена, но и планински върхове и реки (Χλόμο, Το Ποτοκί на Самосъ), ала много е възможно, да са заседнали славяни тамъ и по-после, като мирни преселенци или бе-

[1]) Градецътъ Гюмюрджина лежи въ Тракия тъкмо на северъ отъ Самотраки, 6—7 часа пеши пъть отъ морския брягъ и е центъръ на единъ окрѫгъ. Населението възлиза споредъ Гаджанова на 20,000, отъ който 11 хил. турци, 5 хил. гърци, 1000 българи, които едва въ последно време са почнали да съзнаватъ своята националность, ала още вниматъ училище, останалите са евреи, цигани и ерменци.

жанци. Това са въпроси, които има още да се разяснятъ, а сега е доста, да се покаже поне, где, на кои гръцки острови намярваме следи отъ славянски селища и въ какъвъ брой. При липсата отъ изчерпателни топографически снимки и описания, статистика на селищата и населението, монографии за историята на всеки островъ отделно, и при голямата отдалеченость отъ по-важните културни центрове, дето би могли да намеримъ една по-пълна пътописна литература, нашите бележки не могътъ естественно да иматъ претенция на голяма пълнота. Черпени главно отъ топографически карти и някои описания, те щемогътъ навярно да се увеличатъ значително, ако някой добре подготвенъ филологъ-етнографъ посети самъ въпросните острови и обърне внимание и на тикива местни названия, които и на най-подробните карти не се отбелезватъ и въ най-добрите пътописи не личатъ: имена на землища, нивя, лозя, долчинки, могили, поточета и пр., които, и да се измени названието на селото, си запазватъ съществуванието за дълго време. Като пристъпямъ къмъ изложение на кратките си бележки, азъ ще се придържамъ о единъ редъ, който отговаря на сегашната политическа принадлежность на островите (Гърция и Турция), ала и дава възможность до негде да се съди въ какво отношение са славянските селища на островите къмъ растоянието, което ги дели отъ отечествения брягъ. При това не е мъчно да се забележи, че при своята колонизация славяните ще са се водели главно отъ чисто економически причини. — Плодородието на острова е очевидно една отъ важните побуди за заселението на Критъ съ славяни.

III. Най-близкиятъ до Тракия гръцки островъ, на който намярваме славянски следи въ местните названия, ако не бихме искали да смятаме островъ Тасосъ, е островъ Самотраки. Предположението ми обаче, че селото Вулгаро, Βούλγαρο, което лежи на северния брягъ на Тасосъ [1]), недалечъ отъ морето,

[1]) Най-добрите сведения за Тасосъ дължимъ на A. Conze, (който допълня Ross-a), Reise auf den Inseln des Thrakischen Meeres, Hannover. 1860, гдето е показана и литературата (прегледъ на историята на четирете острови: Тасосъ, Самотраки, Лимносъ и Имвросъ у Lacroix, Iles de la Grèce п. 1853. 354—376) и Prokesch-Osten, Denkwürdigkeiten aus dem Orient III. стр. 611 сл. Отъ него заема Grisebach, Reise durch Rumelien und nach Brussa, 1841. I. стр. 210 сл. Conze (предгов. VII) цитува между друго и Dissertazioni della pontifica academia romana di archeologia, Римъ, т. VI, стр. 179. Литература за островите въобще у Hopf п. с. т. 65. стр. 72 сл., Крумбахеръ п.-съч. H. F. Tozer. The islands of the Aegean, Оксф. 1890 съ огледъ на средния вякъ, за жалость, не ми е подъ ръка. Mme Dora d'Istria, Excursions en Rumelie et en Morée, 1863 год. съдържа само някои туристски бележки за островите. Диалектични материали отъ Тасосъ и др. острови са показани въ отличната библиография на G. Meyer, Versuch einer Bibliogr. der neugr. Mundartenforschung, (Griech. Stud. IV, Sitz. b. w. Ak. CXXX p. 47 и след.). Както при всички гръцки о-ви подъ турско владичество, така и при Тасосъ не може да се

срещу устието на р. Места, на ю.-и. отъ Кавала [1]) и образува една отъ десетьте днесь чисто гръцки общини на острова [2]) (Панагъя, Потамо, Толосъ (Теолого,) Кастро (Енихисаръ), Мариесъ, Какирахи, Сотиръ, Касарвитъ, Хагиосъ, Георгиосъ и Вулгаро), ще е по-ново славянско-българско селище, ме заставя да причисля Тасосъ къмъ тия гръцки острови, които не са останали незачекнати отъ славянската струя, нещо лесно обяснимо и отъ близкото растояние отъ Тракия. Както е известно цветущиятъ някога Тасосъ, е единъ отъ тия острови въ архипелага, които най-много имаха да страдатъ отъ пирати. [3])

Тая е причината, както и навредъ, защо няма ни едно селище на морския брягъ, а всички са навътре [4]).

Да бъде нещастието на острова пълно, Мухамедъ II заповяда да преселятъ почти всичките му жители въ Цариградъ, и отъ тогава Тасосъ твърде полека биде заселенъ. Тогава негли българите отъ срещния брягъ може да са основали днешната община Βοὔλγαρο. Да е селището старо-българско (тюркско българско), не ми се вижда вероятно, при всичко че не е невъзможно. Както е известно българите се явяватъ подъ свое име въ Византия още въ 482 год., 200 години преди да основатъ българската държава край бреговете на Дунава, а и после често кръстосватъ балканския полуостровъ (482, 483, 499, 502, 517, 530, 535, 539, 533. Въ 679 се извършва само последното имъ нашествие en masse, Дриновъ ор. cit. 90.), макаръ летописците обикновенно да ги смясватъ съ Хуни, Авари и др. еднокръвни племена. Като се знае по-нататъкъ, че въ българските ордии са вземали участие и славяни, както

определи числото на населението. Споредъ Прокешъ-Остенъ — 4000, спор. гръцк. консулъ (на Конце) — 10,000, спор. по-стари показания отъ Consinéry 2500 (невярно).

[1]) При благоприятно време се стига отъ Кавала въ Тасосъ съ ладия за два часа. Conze.

[2]) Отъ Касарвитъ до Вулгаро Конце не намерилъ никакви древни остатъци, та за това, за жалость, съобщава много малко за селото, което ни интересува. Ние узнаваме само, че то състои отъ 4 отделни махали (in 4 getrennten Abtheilungen: Βούς, Ἁγιά, Ῥαχων и Σκάλαις), разположени по планинските кълбоци надъ една къмъ с.-з. простряна долина недалечъ отъ морето.

[3]) Μαλτέσοι или κορσάροι или φουσταρόι, отъ итал. fusta φόυστης, Chalcocond. име на единъ видъ кораби. Conze, p. 4. За разбойничеството на малтезите вж. Ritter, Raubwesen der Maltheser и Finlay, Greece and othoman and venetian domination, p. 108 сл.

[4]) Вж. за пиратите на гръцките острови Legrand, Recueil de chans. pop. grecques 1887, интересниятъ въ много отношения плачъ на Румелия, който ни напомня Мати Болгария № 62, Τῆς Ῥούμελις τὸ τραγοῦδι (отъ II. полов. на 18. вякъ) стр. 110: καὶ τα καϋμένα τὰ νησιὰ ἀνάπαυσιν δὲν ἔχουν || ποτὲ δὲν λείπουν ἀπ' ἐκεῖ οἱ κλέπταις τῆς θαλάσσης . . . || καὶ πῶς νὰ 'δῆ τὴν Ἔγριπον, νὰ μην κακοκαζδίσῃ; || τὴν Ῥόδο νὰ μὴν λυπηθῇ, τὴν Κρήτην νὰ μὴν κλαυσῃ. || καὶ τὰ ἐπίλοιπα νησιὰ νὰ μὴν ἀναστενάξῃ;

не е невероятно, че славяните са образували единъ немаловаженъ елементъ въ държавата на черноморските и волжките българи — някои предполагатъ даже, че тия последните са били смесени съ Славяни — (въпросътъ е още далечъ отъ да бъде основателно решенъ [1]), като се вземе въ съображение, че българите въ средния векъ се славятъ като отлични търговци, мислимо е часть отъ старите български ордии, да са преплували заедно съ славяните, тесната водна ивица, която отделя Тасосъ отъ материка и да са се загнездили въ мерата на днешното село Βούλγαρο, обаче такова едно обяснение би било твърде хипотетично. Въ всеки случай заслужва да се отбележи, че днешното население на острова, макаръ и да се смята и отъ Реклю за чисто елинско (d'origine héllénique) говори „un grec affreux, aux formes barbares. . ."[2]) Иматъ ли тукъ някаква намяса славянските нашествия, трудно е да се каже [3]). Наречието на Тасосъ, до колкото ми е известно за сега не е изучено основателно. За името Βούλγαρο и за произхода на селището не безинтересно е да се забележи, че въ Акарнания (Елада) има едно езеро: λίμνη τοῦ Βούλγαρη, [4]) а въ Етолия една планина: Βούλγαρα. Дали местностьта Sto kuk (Кукъ, Conze p. 34) носи славянско име? [5])

На о-въ Самотраки, който бе за древните гърци, туй що е намъ Св. Гора, можахъ да отбележа, освенъ носъ Zagoriotti (карта на австр. генер. щабъ), само една местность, името на която ми се вижда отъ несъмненъ славянски произходъ: Τζελενίκκα (чети Дзеленика). Споредъ Конце местностьта се нарича така отъ единъ видъ дърво. (Τζελενίκκα — eine Örtlichkeit in Samothrake am Strande von einer Baumart so benannt p. c. 50). Какъвъ е тоя видъ, Конце не ни казва, обаче вероятно ще е чемширъ, който въ някои македонски наречия се нарича действително зеленика, ѕеленика. [6]) Интересно е, да се прочете, какво казва Конце за самотрашките овчари, които кръстосватъ съ своите стада по голямата часть отъ

---

[1]) На друго място ще имамъ негли случай, да се занимая съ въпроса за езика и правите на древните българи, за етимологията на името българинъ и пр.

[2]) Населението само казвало на французкия пътешественикъ Perrot: „Nous sommes des moutons, des bêtes de somme".

[3]) Конце сочи да е на мнение, че освенъ Вулгаро, което име дава да се заключи, „auf eine ungriechische Einwanderung", на о-ва нима други местни имена, които да свидетелствуватъ за такова нашествие. До колко съ право, ще има още да се докаже. Типътъ на мъжете билъ същиятъ, като на другите острови p. 24.

[4]) Jezero Bulgari знае и Шафар. Starož III. 247, заб. 126.

[5]) Ср. Вук. Караџић, Рјечник s. v. Кук.: У Далм. велики камен (стијена), der Felsen, saxum.

[6]) За други слав. имена на растения влезли въ гръцкия езикъ вж. G. Meyer, Griech. Stud. II. стр. 9. Тяхното число е сравнително доста голямо — 29.

острова и които се смятатъ за единичките стари самотраки (die einzigen Samothrakier von altem Schlage), когато останълото селско население било, казватъ, колонизирало Самотраки отвънъ, (споредъ някои даже едва подиръ гръцкото въстание, 1821, когато островътъ билъ опустошенъ). Важно е, че тъкмо между коренните жители (овчарите) намярваме една дума много добре известна на българските овчари — кратуна, съдъ за вода. [1]) Ср. Conze, стр. 53. Измежду образците отъ самотрашкия говоръ, (ρ и λ не се произнасятъ) тукъ намярваме и следната фраза: Ἄς βάγ̈η ᾽ς ᾽τ κατοῦνα (= κρατοῦνα), νιὸ καὶ ᾽ας τὸ φεῖ γιῶ, νά τὸ πιῇ αγιεφὸς μοῦ Γιαννάχς. (Нека налее въ кратуната вода и донесе тукъ, за да пие братъ ми, Янаки [2]).

На О-въ Самосъ, който намъ е по-известенъ поради князуванието на Богориди, не можахъ да открия ни едно селище съ славянско име, но за това у Ross, II p. 142 срещамъ една малка река, недалечъ отъ главния градъ, Το Ποτόκι, което е очевидно слав. потокъ. Това ми дава право, да предположа че на Самосъ, ще се намерятъ негли и други славянски следи. [3]).

На островите на Югъ отъ Самосъ до Критъ не ми се вижда ни едно отъ познатите менъ топографически имена да носи славянски печатъ, [2]) но за това пъкъ толкова по̂-явни

---

[1]) Вж. Дювернуа, 1041, Каравеловъ, Пом. нар. Б. Болгаръ, речникъ 310, Раковскій, Пок. 138, Геровъ и пр. — Думата е известна въ по-друга смисълъ, (позната и на българите: „ограничена глава"), до колкото можахъ да констатирамъ до сега и между Гюмюрджинеските гърци. Ср. изражението, което ми съобщава Гаджановъ: Αὐτοί οἱ ἄνθρωποι ἔχουν κεφάλαια κρατούνες, καὶ διὰ τοῦτο δέν θά ᾽ημπορέσουν να τό βγάλουν πέρα. Отъ гърците или българите са я зели въ Гюмюрджина и турците. Ср.: бунлар кратун-кафала адемлер олдъклара ичун хич бир шей япамаджаклардър. Инъкъ турците употребятъ наместо кратуна, която липсва у Bianchi, сусакъ. Други слав. названия на съдове у гърците вж. G. Meyer, op cit. стр. 9.

[2]) Геогр. литер. за Самотраки вж. при Тасосъ; за ф-лора и диал. (библиогр.) G. Meyer, op. cit. стр. 47, — особенно ценenъ е Tozer, вж. горе, гдето стр. 335 имало бележка за фонет. и лексик. особености на самотр. овчарски говори, Meyer стр. 47. Етимологията на кратуна ми е неясна. у Миклошича Et. Wb. липсва. Думата изглежда да принадлежи също като катуна (вж. Meyer, Et. Wb. п. д.) къмъ малкото стари тюркски думи, останали въ днешния български езикъ. До сега можихъ да я намеря само у Stulli, Rječesložje, (Dubr. 1806): kratuna cucurbita vacua instar lagenae vino deferenda. (Вж. и Будиловичъ, Первоб. слав. I., p. 88.) Шулекъ, Imenik bilja не познава растение съ подобно име. Думата е непозната и Караџиħу. Вижда се, че и у хърватите е заета. Не можихъ да я открия и у ромъните.

[3]) Опис. вж. особ. V. Guérin, description de l'île de Patmos et de l'île de Samos. п. 1856. Интересни бележки дава Ross за управлението на князъ Богориди. Първиятъ томъ отъ Ἐπετηρὶς τῆς ἡγεμονίας Σάμου, Самосъ 1875, на Ставадиадисъ съдържалъ много важни сведения за местните имена. Вж. Meyer VI. p. 84. Тукъ и библ. на диал. материали.

[4]) Въ златната вула на императора Алекси Комнинъ, дадена на знаменития Патмоски манастиръ (отъ год. 1080) и напечатана у Ross II. p. 179—180, притурка,

не е невероятно, че славяните са образували еди[illegible]
женъ елементъ въ държавата на черноморските [illegible]
българи — некои предполагатъ даже, че т[illegible]
са били смесени съ Славяни — (въпросътъ [illegible]
отъ да бъде основателно решенъ [1]), като се в[illegible]
жение, че българите въ средния векъ се [illegible]
лични търговци, мислимо е часть отъ старите [illegible]
да са преплували заедно съ славяните, теса[illegible]
които отделя Тасосъ отъ материка и да с[illegible]
мерата на днешното село Βουλγάρω, обаче [illegible]
снение би било твърде хипотетично. Въ [illegible]
да се отбележи, че днешното население [illegible]
да се смета и отъ Реклю за чисто ел[illegible]
nique) говори „un grec affreux, aux [illegible]
Имать ли тукъ никаква намеса слав[illegible]
е да се каже [3]). Наречието на Тасо[illegible]
вестно за сега не е изучено основат[illegible]
и за произхода на селището не бе[illegible]
че въ Акарнания (Елада) има [illegible]
λγαρη [4]) а въ Етолия една пл[illegible]
стъта Sto kuk (Кукъ, Сопле р[illegible]

На о-въ Самотраки, ко[illegible]
що е нимъ Св. Гора, можахъ [illegible]
riotti (карта на австр. генер. [illegible]
на което ни се вижда отъ [illegible]
Τζελενίκια (чети Дзеленi[illegible]
нарича така отъ единъ в[illegible]
Echkeit in Samothrake [illegible]
benannt p. c. 50). Ка[illegible]
обаче вероятно ще е [illegible]
наречия се нарича [illegible]
тересно е, да се про[illegible]
начари, които кръсто[illegible]

[1]) Въ други места [illegible] und seine Stellung im Orient въ
времето на древните [illegible] 183—228. Споредъ Ф. $^1/_2$ или $^1/_3$
[2]) Населението [illegible] на Б. Пр.
[illegible]
[3]) Боже [illegible] 8618 □ килом. и 280.000 жит.
[illegible] 278.000. За насел. на Критъ въ разни
[illegible] жителите на Критъ възлизали
[illegible] 5—600 хиляди, але вече въ 16.
[4]) [illegible] 260 хил. Кратко време следъ
[5]) Ср. [illegible] смятать само 80 хил. Пишней
der F[illegible] обличавать неточностьта на ста-
[6]) [illegible] трябвало да превзема острова отъ
Gesch. [illegible] венецианците и 1669 на турците.
[illegible] 1204 [illegible]

[illegible] ... тогаи отъ
[illegible] ... не масивъ
[illegible] ... въ средния ве-
[illegible] не се вижда никого безъ
[illegible] статия отъ Ба-
[illegible] въ сп. Παρνασσός
[illegible] отъ Пападопетраки;
[illegible] Атина. Важно е Хурмузисъ,
[illegible] карта и кратка геогр. опис., про-
[illegible] речника, библиогр. на съч.
[illegible] у Meyer V, стр. 73—77.
[illegible]: Pashley, Perrot (L'Île
[illegible] Crete, 2 т. L. 1865, Tozer ср.
[illegible] отъ Belloni и др.

[illegible] за тяхната сила и техните последици ние
[illegible] ...ни, но ако се съди по-днешните славянски
[illegible] мислимо е, опия нашествия да са били
[illegible] ...ция, при всичко, че не е невъзможно,
[illegible] ...ъ, въпроснитѣ имена, да са и отъ по-
[illegible] ...ме наклонни да приемемъ, че ще
[illegible] славянски фондъ, който е оста-
[illegible] ...ата Склавусъ, Склавопула и
[illegible] ...леди отъ който намирваме
[illegible] ...и Кисамосъ).
[illegible] са били добре известни
[illegible] ...тна страна, това се вижда
[illegible] ...сня, въ която се поменува за
[illegible] ...р. въ известния сборникъ на Яна-
[illegible] ...лофтска песень „Ὁ Νάννος“ (отъ
[illegible] ...ото нарично се говори, че Наносъ събралъ
[illegible] и Албанци, само Моралии, хубавци, пали-

[illegible] ...ῆκ' ὁ Νάννος 'ς τὰ βουνά, ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια
...αβένταις ἀναμάζονε Βουργάρους κι' Ἀρβανίταις,
Σαφῆς μωραϊτόπουλα, ὄμορφα παλληκάρια.[2])

Че въобще българите се ценели между гърците като храбри юнаци, това се вижда между друго и отъ народните песни на гърците отъ Елада. Ср. Passow, Carmina pop. graec. rec. стр. 67. №. LXXXL, Ὁ Νικοτσάρας (1804 до 1805), също № LXXXI:

„Ἐσεῖς καλὰ τὸ ξεύρετε καὶ Τοῦρκοι καὶ Ῥωμαῖοι,
Περσ' ἤμουνα στὴ Βουλγαριά,[3]) μάζωνα παλληκάρια.

За щастие ние намирваме тъкмо за Критъ доста подробни топографически сведения, поне колкото се касае за селищата, въ добре известното описание на Пашлей (2 том. 1837[4]), гдето на страница 308—324 (т. II) намирваме списъкъ на критските

---

[1]) A. Jeannaraki, Ἄσματα κρητικὰ и пр. Лип. 1876. стр. 24 № 75. Вж. за Βουργαρόπουλα, № 48, стр. 65.

[2]) Сравни и следните три стиха: (Янараки, № 67, стр. 62, Ὁ Χατζῆ Μιχάλης 1828):

Δὲν εἶ' εὐτός Λαζόπουλος νὰ πιάσῃ τὴ μαδάρα,
Μόνό 'ν' ἀποὺ τὴ Ῥούμηλη καὶ σέρνεῃ παλληκάρια.
Εὐτ' εἶνε Βουργαρόπουλα, ατλίδες τιμημένοι,
Καὶ θα μάσε σκοτώσουσι....

[3]) Въ гръцката народна поезия доста често се говори за българи и българки и винаги симпатично. Една песень подъ надсловъ Βούργαρα намирваме и у Passow, п. с. № CCCCLXXX, стр. 360.

[4]) Travels in Crete by Robert Pashley, Esq. Fellow of Trinity college, Cambridge (I и II — 1837.) Кембриджъ и Лондонъ.

епархии и села, съ подробни, но едвали верни и тогава статистични данни за първата третина на тоя вякъ: The villages and population of the several districts of Crete in 1834. Въ тоя списъкъ, състоящъ отъ няколко таблици, намярваме няколко имена, които безспорно са славянски, а това са, а) въ епархия Кисамосъ Вургаро и Тополья (по транскрипцията на Пашлей: Vurgharo, Topoliá), първото, тогава съ 20 христ. и 8 мухам. семейства, второто съ 50 хр. и 2 мух.; б) въ епархията Селино — Склавопула (Sclavopula, Σκλαβοπούλα) съ 38 хр. семейства в.) въ епархията Педияда (Pedhiada) — Склаверохори, (Sclaverokhori, (Σκλαβεροχώρι) съ 5 христ. и 1 мух. сем. и най-сетне г) въ епархия Сития — село Склавусъ (Sclavus, Σκλάβους) съ 8 хр. и 2 мух. сем.

Така твърдението на Гильфердинга че на Критъ няма никакви следи отъ славянски селища (п. с. стр. 296. „На островахъ Іоническихъ и на Критѣ нѣтъ славянскихъ именъ!“ [1]) се опровергава не само отъ историята, но и отъ топографията. А тряба да се забележи, че статистичните таблици на Пашлей не ще съ пълни, защото на Кипертовата карта намярвамъ и едно село Свинари (Sphinari), името на което не виждамъ въ таблиците на Пашлея, при всичко че личи и въ неговата карта приложена къмъ II. томъ, и което очевидно е славянско. Така има се надежда, че следите отъ славянски селища въ Критъ съ време ще се увеличатъ, безъ да прибягваме даже къмъ повече или помалко трудни етимоложки анализи. Опитътъ на Пашлей, да обясни критските имена Склавопула, Склаверохори, Склавусъ отъ sclavus, робъ, като се основава на факта, че въ древния Критъ имало единъ градъ Дулополисъ (градъ на робите) името на който вероятно ще е билъ замененъ съ време съ Σκλαβοπούλα [2]), не издържа и най-леката критика, ни отъ

[1]) Гильфердингъ е писалъ наистина въ 1868 г., ала все пакъ следъ Пашлей.

[2]) Ср. Pashley, II, 82—83. „The name Sklavopúla reminds me that there is a place called Slaverokhòri in the eparkhia of Pedhiàdha, and another called Sklavus in Sitya. Sklavokh'ori is also a name which in sometimes met with, and has precisely the same meaning als Dulopolis in ancient Greek. There thus was a Cretan city called Dulopolis, we are told by several authors; but unfotunately none of them in speaking of it, give any hint which might serve to determine its situation.“ (Имало 1000 мъже.) За Склавохори въ Лакония Leake „Travels in Morea vol. I. p. 136“ забелязва: „its name appears to indicate that it was the principal settlement of the Slavonic colonists of the Laconice in the middle ages.“ На това Пашлей забелязва „This explanation of the name is in all probability true as regards the Peloponesian village. In the Morea the „Sklavokhoria“ may have been originally Slavonian settlements; but such an explanation can hardly be applied to Ctete. Several islands near Attica, as Salamis, Aegina, Poros, Spézzia and Hydra, have been colonized by Albanians, and Tzerigo has even obtained a slavonic name... But certainly in Crete almost all the names of villages are still Greek, and since the island possessed an ancient city Dulopolis, we are disposed to believe, that it may have been the origin of the Sklavokhorio or Sklavopula of the present day...“

623). Наистина, за тяхната сила и техните последици ние нямаме никакви данни, но ако се съди по-днешните славянски топографски остатъци мислимо е, ония нашествия да са били последвани отъ колонизация, при всичко, че не е невъзможно, както казахъ и при Тасосъ, въпросните имена, да са и отъ по-ново време. За Критъ ние сме наклонни да приемемъ, че ще е имало негли единъ по̀-старъ славянски фондъ, който е оставилъ споменъ въ имената на селата Склавусъ, Склавопула и Склаверохори, и единъ по-младъ, следи отъ който намярваме въ името на селото Вургаро (епархия Кисамосъ).

Че българите и въ по-ново време са били добре известни на критяните и то отъ много благоприятна страна, това се вижда впрочемъ и отъ народната имъ поезия, въ която се поменува за български левенти. Така напр. въ известния сборникъ на Янараки [1]) намярвамъ една клефтска песень „Ὁ Νάννος'" (отъ 1750—1760), въ която изрично се говори, че Наносъ събралъ юнаци Българи и Албанци, само Моралии, хубавци, паликарета.

Ἐβγῆκ' ὁ Νάννος 'ς τὰ βουνά, ψηλὰ 'ς τὰ κορφοβούνια
Λεβένταις ἀναμάζονε Βουργάρους κι 'Αρβανίταις,
Σαφῆς μωραϊτόπουλα, ὄμορφα παλληκάρια. [2])

Че въобще българите се ценели между гърците като храбри юнаци, това се вижда между друго и отъ народните песни на гърците отъ Елада. Ср. Passow, Carmina pop. graec. rec. стр. 67. №№ LXXXL, Ὁ Νικοτσάρας (1804 до 1805), също № LXXXI:

„Ἐσεῖς καλὰ τὸ ξεύρετε καὶ Τοῦρκοι καὶ Ῥωμαῖοι,
Περσ' ἤμουνα ςτὴ Βουλγαριά,[3]) μάζωνα παλληκάρια.

За щастие ние намярваме тъкмо за Критъ доста подробни топографически сведения, поне колкото се касае за селищата, въ добре известното описание на Пашлей (2 том. 1837[4]), гдето на страница 308—324 (т. II) намярваме списъкь на критските

---

[1]) A. Jeannaraki, Ἄσματα κριτικὰ и пр. Лип. 1876. стр. 24 № 75. Вж. за Βουργαρόπουλα, № 48, стр. 65.

[2]) Сравни и следните три стиха: (Янараки, № 67, стр. 62, Ὁ Χατζῆ Μιχάλης 1828):

Δὲν εἶ' εὐτός Λαζόπουλος νὰ πιάσι τὴ μαδάρα,
Μόνό 'ν' ἀποὺ τὴ Ῥούμηλη καὶ σέρνεῃ παλληκάρια.
Εὐτ' εἶνιε Βουργαρόπουλα, ατλίδες τιμημένοι,
Καὶ θα μάςε σκοτώσουσι....

[3]) Въ гръцката народна поезия доста често се говори за българи и българки и винаги симпатично. Една песень подъ надсловъ Βούργαρα намярваме и у Passow, п. с. № CCCCLXXX, стр. 360.

[4]) Travels in Crete by Robert Pashley, Esq. Fellow of Trinity college, Cambridge (I и II — 1837.) Кембриджъ и Лондонъ.

Пакъ споредъ Гильфердинга „въ Спецційскомъ (заключаещемъ въ себѣ и близлежащую часть материка, древнюю эрміониду и О-въ Специя) нѣтъ славянскихъ именъ.“ За верностьта на това твърдение важи същото, що казахъ и по-горе.

Отъ многобройните цикладски острови, до колкото ми е известно, само на Тиносъ има село съ название, което показва прямо, че на острова е имало някога славянско население: то е Σκλαβοχώρι. (Отбелязано и у Гильф. стр. 296).

На юнийските острови пакъ споредъ Гильфердинга (вж. по-горе) няма никакви славянски имена, обаче както за Критъ, така и тукъ, инъкъ тъй съвестниятъ историкъ ще тряба да се поправи.

Споредъ Фалмерайера О-въ Церико (Занте) носи славянско име. Трудно е да се каже, до колко това е вярно, ала отъ близостьта до Пелопонезъ може да се заключи, че населението на острова не ще е останало съвсемъ безъ примяса съ славянска кръвь. Средъ Занте намярвамъ на картата едно село Bogata, което може обаче да се дължи на някаква печатна грешка (името не е ясно напечатано на картата), ала има и по-явни славянски следи. Въ единъ паметникъ отъ 1547 въ колекцията на Сатасъ, Documents inédits и пр. VI, 290—37. прямо се говори за една малка крепость Novegradi. Жално е само, че не може поради неясностьта на текста, да се определи положението ѝ. Че името ѝ е славянско, въ това никой не може, да се съмнява. Остава само да се определи, отъ коя епоха е и какви славяне са я основали. [1])

За Кефалония имахме възможность да се ползуваме отъ подробната топография на Д-ръ Іос. Парчъ и приложената карта, каквато за жалость нямаме за всички острови. [2]) На стр. 42 авторътъ въ историческия си прегледъ признава, че разместванието на народите на балканския полуостровъ е имало трайно значение и за острова. [3]) Въ единъ документъ

---

[1]) Созоновичъ, п. с. мисли, че и двата острова Dragonere, при източния брягъ на Церико, които са поменувать тукъ (Mon. in. VI, 77·25) са славянски, но името имъ може да е и италиянско.

[2]) Dr. Jos. Partsch, Kephallenia und Ithaka, Eine geographische Monographie, притурка къмъ 98 свезка на Petermanns Mittheil. 1890, стр. 1—108. Трудътъ на Милиараки Γεωγραφία πολιτική νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, Атина 1890 ми е познатъ само по библиографическата бележка на проф. Тумбъ въ Indogermanische Forschungen, т. I, 1892, Anzeiger стр. 42. Инъкъ за лит. вж. по-горе.

[3]) Von nachhaltender Bedeutung waren jedenfalls die Verschiebungen der Völker der Halbinsel. Sie drängten wiederholt Teile der alten griechischen Bewohnerschaft des Festlandes zur Übersiedelung nach den Inseln und auch manche heranstürmende neue Völkerwelle warf ihre weitverstreuten Tropfen hinüber nach Kephallenia" (р. 42, Славени, Кумани, Сарацини .

отъ 1262 год., [1]) важенъ за състава на населението въ онал епоха, и който съдържа списъка на кефалонийските имоти на епископството Занте, се срещатъ именно значителенъ брой имена на славяни, [2]) остатъци отъ византийско време. Местни имена славянски на самия о-въ не можахъ да открия много. Ако обаче името на селото Wlikata не е, може би, славянско, то село Chelmata въ окр. Краньа и малкото островче Danista, срещу носъ Liakas, принадлежаще къмъ Кефалония, съвсемъ не изглеждатъ да иматъ италиянско или гръцко име. Заслужва да се забележи, че въ житието на св. Климента, отъ което се е ползувалъ Ламанскій, (Слав. въ Мал. Азия) се поменува, че българите наричали Кефалония Главинитца . . . καὶ τὴν Κεφαληνίαν μετονομαστεῖσαν τῇ Βουλγάρων φωνῇ Γλαβινίτζαν. (До колко това е вярно и за името вж. Матовъ, животописъ на св. Климента и пр. Пловдивъ 1896., р. 37 и Новаковичъ, Прве основе словенске кньижевности на Балк. полуострву, Београдъ 1894. стр. 71—77. За житието и автора му вж. А. Вороновъ, главнѣйшіе источники для исторіи свв. Кирилла и Меѳодія, Кіевъ 1877.)

На о-въ Левкада, описанъ подробно отъ Парчъ [3]), славянско име носятъ селата Draganon и Polipena (Полипина?), а има и други названия, (Wornika, Siwota прист. Wliko) които негли ще се укажатъ при подробно разглеждание славянски.

Най-сетне славянски следи намярвамъ и на най-северния отъ Іонийските острови Корфу [4]), гдето срещамъ села Chlomo [5]) (Хълмъ) и Chlomotina, върхъ Tzuka (?) и единъ малъкъ островъ, на най-южния край, недалечъ отъ устието на р. Калама — Dragotina. [6]).

IV. Съ това се изчерпватъ кратките ми бележки за славянски селища на гръцките острови, важностьта на които ще е станъло, вярвамъ, всекиму ясна. Задълженъ да не забравямъ инте-

---

[1]) Acta et diplomata Graeca Medii Alvi, edid. fr. Miklosich et Ios. Müller, vol. V. Vindob. 1887., стр. 16—67.

[2]) Οἰκοθεσία τῶν Σθλάβων 46, 17. 47, 28. 66, 4. 21—24, 30—32. 67, 12.

[3]) Dr. I. Partsch: Die Insel Leukas. Ergänzungsheft No. 95 der geogr Mittheilungen. 1889.

[4]) Вж. Dr. I. Partsch: Die Insel Korfu. Ergänzungsheft No. 88 der geogr. Mittheilungen. Gotha 1887.

[5]) Планина Χέλμος съ крепость и местность Χλωμοῦτζι или Κλεμοῦτζι основана отъ Geoffroy II Ville-Hardoin, по пътя отъ Кларенца за Гастуни, намиракамъ още въ XIII в. подъ г. 1263 и 1267. въ Морейската хроника, изд. Buchon, Chroniques étrangères relatives aux expéditions françaises pendant le XIII-e siècle, P. 1841. кн. II. Chronique de Morée, стр. 128 и 157. За назв. Chelm, Chlum вж. Fallm. Geschichte I, 251, слав. имена „Хълмъ" и пр.

[6]) У Ламанский п. с. стр. 3 „Историческія замѣчанія къ сочиненію о славянахъ въ Малой Азіи и пр." срещамъ една бележка, че още въ XI векъ адриатически славяне посещавали Корфу. Ср. Lup. Protopoip. s. 1081.

ресите на единъ неспециялень журналъ, обстоятелство, което ме принуди между друго да туря една часть отъ студията си подъ чертата и да не цитувамъ самите исторически извори, а да се задоволя съ указание на най-добрите монографични трудове по надлежните въпроси, и по причини, които показахъ вече по-горе, пакъ признавамъ, че не можахъ да дамъ на настоящата студия, всичката пълнота, която тя заслужва. Но азъ ще бъда напълно доволенъ, ако успея да обърна внимание върху единъ слабо изследванъ или неизследванъ още въпросъ. Грыцките острови криятъ още много съкровища които чакатъ само своя експлораторъ. Това, което Ross казва за островите на архипелага въ предисловието къмъ своя пътописъ, че те са най-занемарените, може да се каже за по-многото острови и днесъ. Едно пътешествие по грыцките острови съ етнографска цель би принесло за това голяма полза за науката, ала несъмненно, за това се изисква солидна етнографска и филоложка подготовка и основно познавание не само на въпросите, които тряба да се изследватъ, а и на езиците славянски (особ. български), новогрыцки, турски, арабски, италиянски и албански по всичките имъ наречия. Недостатъкътъ отъ тая страна не можа да избави отъ грешки даже такъвъ единъ проницателенъ умъ, като Фалмерайера, или напр. Ross-а, който произвежда на едно място χαβοῦσα, = т. хавузъ, отъ Χα ϝοῦσα = Χαϐεσσα, Χαοῦσα съ вметната дигама. (Ross. II. стр. 73. заб. 8 [1]) Такава филоложка и етнографска подготовка естествено тряба да бъде придружена, ако е възможно, и съ пълно владение на цялата специална литература за островите, както историко-географската тъй и пътописната [2]), библиографията на която намярваме въ хубавия

[1]) На тоя недостатъкъ се дължи между друго и твърдението, което срещаме даже у Реклю, Geographie universelle (P. 1887) т. I., че грыцките славяни били вероятно сърби, когато фонетиката на местните имена (носовки, λόγγος γρέντα, стб. лѫгъ, грѧда) ясно доказва, че тия славяни не са могли да бѫдатъ други освенъ сыщите, които живеятъ днесъ подъ име българи. „La Grèce devint une Slavie et l'idiome général fut probablement serbe. „Ср. и I. 66.“ Cependant maint nom du Magne est d'origine serbe. „Id. p. 1, 65. „... la race elle même a si bien reconquis la prédominance, qu'il est devenu impossible de retrouver les éléments serbes de la population“. За Реклю или неговия сътрудникъ — Миклошичъ не съществува Вж. Formenlehre in Paradigmen, 1874. стр. VII. и „Die slav. Elemente etc. стр. 531. сл.; също Kalina, Studyja nad hist. jez. bulg. I. 23 сл. Фалмерайеръ е на мнение, че пелопонезките славяни са дошли отъ Русия: отъ къмъ Волга, Владимиръ, Кострома Ярославъ, — въобще отъ старите Суздалски земи (Gesch. der Halbins. Morea, I. 340). Също и Leake предполага, че отечеството имъ е Русия ... in others (instances) the name is initely sclavonian, and often the same as that of places in the most distant parts of Russia. — Въпросътъ не подлежи днесь на никакво съмнение.

[2]) Суровите думи, съ които Фалмерайеръ начева критиката си на К. Тишендорфовия пътописъ: „Reise in den Orient“: Muss denn aber auch jede noch so winzige Wanderung in den Orient sogleich beschrieben werden? (Neue Fragm. III. p. 41) могатъ наистина да се приспособятъ за голяма часть отъ описанията на пъте-

трудъ на Милиаракисъ, Νεοελληνικὴ γεωγραφικὴ φιλολογία ἤτοι κατάλογος τῶν ἀπὸ τοῦ 1800—1889 γεωγραφηθέντων ὑπὸ Ἑλλήνων. Ат. 1889, тъй и етнографо-филоложката и пр. До тогава нека се надяваме, че дългожеланиятъ, речникъ на византийските семейни и местни имена, (Вж. Krumbacher, op. cit. p. 1135. Ср. и G. Mayer, Griech, Stud. II. стр. 2.) за които намирваме доста материяли въ трудовете на H. Moritz, Landshut и особенно въ издадените отъ Миклошича Acta et diplomata, ще съществува действително, а и проф. Г. Майеръ, отличниятъ познавачъ на всичко, което се касае до модерна Елада, ще изпълни обещанието си и ще ни даде скоро пъленъ критически прегледъ на славянските имена въ Гърция. [1])

Може би той ще успее съ свойственото си красноречие да даде най-сетне и последния ударъ — Gnadenstoss — на всички тесногърди „патриоти“, безъ разлика на наши, за добра честь редки вече, quasi — историци и филолози, които още не могатъ да се утешатъ, че стара Италия не е славянска, както искаше да докаже Коларъ[2]), и които едва-едва признаватъ, че Омиръ не е славянинъ (Данковски [3]), че етруските текстове не са праславянски (Wolanski), нито Зендавеста най-стариятъ славянски литературенъ паметникъ (Pietraszewski, Раковски[4]), или Индия — съ своята Веда — отечество на цялото славянско племе или поне на часть отъ него (Верковичъ и др.); та именно поради това отъ политико философски съображения ликуватъ когато откриятъ и най-малката следа отъ забравени славяни въ някои тъменъ ъгълъ, — ала не по-малко и на лишно ревностните панелини, които, макаръ бурята вънъ въ Европа отдавна да е утихнала следъ критиките на Хопфа и толкова други, още не могатъ да произнесатъ безъ раздражение името Фалмерайеръ и да говорятъ спокойно, както за неговата теория[5]), така

шествия по изтокъ, ала често и най-маловажниятъ пътописъ съдържа ценни етнографични, езикови и др. бележки, които заглаждатъ всичката му литер. и инаква несъстоятелность.

[1]) За значението на топогр. имена изобщо вж. Я. Гротъ, Филологическія разысканія, I, 1885, Спб. 261—280. Право забелязва той тукъ, че е много желателно „чтобъ языкознаніе болѣе и болѣе вносило въ область свою и этотъ предметъ изследванія“. Гротъ препоръчва като най-удобна форма-речникъ или глосаръ въ азбученъ редъ, какъвто е англ. трудъ: The geographical Worldexpositor or names and terms occuring in the science of geography, etymologically and otherwise explained by Edvin Adams, 2 изд. 1856. За примеръ може да послужи и Дръ Егли, Nomina geographica. Versuch einer allgem. geograph. Onomatologie, I. 1872.

[2]) J. Kollar, Slavoitalia slavjanska, Виена 1863-4.

[3]) Homerus slavicis dialectis cognata lingua scripsit. Vindobonae 1829—1831. 8.

[4]) Вж. подигравките на Hopf. п. с. стр. 102.

[5]) Ср. Στέφανος Α. Κουμανούδης Μία γνῶσις νέα ἱστορική. Ἀθήναιον т. 7. стр. 299. 1878. Вж. и плоските нападния на някой си Мицопулосъ противъ Филипсона (Zur Etnogr. и пр.) въ спис. Προμηθεύς, за които говори Thumb, библ. I. 41.

и за „ужасните“ славяни (die schrecklichen Slaven), които гъркътъ, даже спор. единъ такъвъ горещъ елинофилъ, като Майера, и до днесь още мразелъ не помалко отъ Турците. [1]) Време е вече, чини ми се, да се разбере и отъ едната и другата страна, даже и да се констатиратъ повечко славянски селища или надписи въ Гърция, за каквито първъ заговори Ленорманъ въ своите «Recherches archéologiques à Eleusis“ P. 1862., (класъ осми: Jnscriptions Slaves) или даже, да се докаже, че иматъ право ония немски учени, които се удързостиха да укажатъ на славянски постройки въ Олимпия (Archæologische Zg. 1895. [2]), време е да се разбере че научниятъ въпросъ, който ни занимава, не бива да се меси съ политика, и което е, може-би, по-важно: че понятието народъ отдавна е престанало да бъде физическо, расово понятие — и че главните характерни белези на единъ народъ са днесь отъ чисто психично качество: единство на езика и на духовните и материалните интереси. Жилавостьта, жизнеспособностьта на гръцкия идиомъ, който въпреки толкова многобройни катастрофи успя не само да се запази въ всички главни черти непокътнатъ, но и да се наложи на две племена (славяни и албанци) и да претопи голяма часть отъ тяхъ; фактътъ че тоя процесъ и днесъ се извършва предъ нашите очи съ албанците [3]), всичко това е достатъчна гаранция и за най-малодушните „патриоти,“ че Гърция няма тъй-скоро да изчезне въ славянското море. Време е вече, да се успокоятъ страстите и да се признае съ Гелцера, авторитетниятъ историкъ на Византия, че една немаловажна часть отъ днешните гърци състои отъ пославянчени Елини и че такива има, както можа да се види и отъ нашето кратко изследвание, и на повечето гръцки острови. Това не само че не е никакъвъ срамъ — кой може да каже, че отъ времето на Фалмерайера славяните не са успели да направятъ и въ политическо и въ културно отношение доста голямъ напредъкъ и да си спечелятъ уважението на цяла Европа? — но е даже щастие за модерните Елини; защото право забелязватъ и Гильфердингъ, и Гелцеръ и Филипсонъ: [4]) народи, които живеятъ съвсемъ изолирано безъ всяка смяса съ чужди елементи — такива народи затъпяватъ и се изродяватъ, както ни го доказватъ исландците. Може да се прибави, че хаотичната смесица отъ етнически елементи въ съединените

[1]) Der Grieche hasst den Slaven ebenso wie den Türken. M. Essays. I. 141.
[2]) Вж. Созоновичъ п. с. стр. 19. заб. 1.
[3]) Вж. Филипсонъ, Zur Ethnogr. des Pelop. п. сп. стр. 7. и сл. 33 и сл.
[4]) Гильф. п. с. I, стр. 281.; Гелцеръ у Крумб. стр. 945., Филипсонъ, zur Ethnogr. des Pelop. стр. 5.

щати съвсемъ не имъ побърка да си създадатъ — не само свой особенъ националенъ типъ, но и да произведатъ Франклиновци и Едисоновци. Нека не се забравя, че, споредъ самия Страбона, древноелинската националность е погълнала въ себе и много варварски елементи, които наистина не бяха славянски, на все пакъ до толкова груби и чужди, щото едва ли могътъ оправда внѣкъ уважаемия г. Сатасъ, когато прогласява: (п. с. XXVIII): „Jl n'y a pas historiquement une question slave, jamais des Slaves tels que l'étnographie moderne les connait, n'ayant penetré dans le Péloponnese!“ Не, правъ е Майеръ: допуснатата отъ Хопфа мяра за пославянчването на Морея трябва всеки да признае, който не иска да влезе въ опасность, да доказва много. Всичко, каквото казва Сатасъ противъ това, се разбива о славянските **местни имена**“. [1])

И тукъ ние се повръщаме пакъ на предмета си. — Ако ми е позволено да свърша съ няколко бележки и desiderata, азъ бяхъ ги формулиралъ въ следните точки, които, може би, не е зле да се обсъдятъ и отъ 11. международенъ ориенталистски конгресъ, що се събира тая година въ Паризъ (отъ 5—12 Септ.) и е предвиделъ много уместно да има особена секция (VI) за отношенията на гърците къмъ Изтокъ отъ най-древните времена до наше епоха:

1. Не само за историята на гръцкия и славянския езикъ, а и за историята на техните културни отношения, за анализа на духовния и материалния имъ животъ, е важно да се изследватъ **всичките** имъ взаимни допирки, съвпадежи и заимствувания.

2. Въ тия изследвания немаловажна роля играятъ **топографските гръцки имена** [2]), ала за това трябва да се предприематъ още на много места подробни картографически снимки съ означение не само на селища, но и на всички необитаеми

---

[1]) Че и въ Гърция има лица, които не могатъ вече да закриятъ очи предъ истината, това го доказва въ по-ново време Милиаракисъ, който въ една рецензия (въ Βιβλιογραφικὸν Δελτίον Но 3) признава напълно заслугите на Филипсона за етнографската статистика на Пелопонезъ и подканя своите сънародници, да си вэематъ примеръ. Той знакъ предве два едно близко бъдъще, когато и въ класичната Елада ще може да се говори за славяни sine ira. Подканването на Милиаракисъ не е било залудо, защото недавно известниятъ гръцки ученъ Ламбросъ напечата една съдържателна студия върху съвременните местни имена въ Атика и албанските селища: Ἡ ὀνοματολογία τῆς Ἀττικῆς καὶ ἡ εἰς τὴν χώραν ἐποίκησις τῶν Ἀλβανῶν. Φιλολ. σύλλογος Παρνασσός. Ἐπετερίς. Ἔτος ά. Ат. 1897. стр. 156—192. Желателно е такива студии, да се иматъ за всяка область на и за славянските топогр. имена.

Въ тясна свръзка е и изучването на **фамилните имена**, които са се очували въ исторически документи, или по традиция въ някои семейства, или въ названията на някои градища, произлезли отъ patronymica. Вж. прим. у Fallm. Fragm. II, 451).

землища, и дребни оро — и хидрографически названия и пр.[1]), при това трябва да се помни, че не е веренъ исторически приемъ, да се опираме (както прави Сатасъ) само на съвременните имена на местностите (така напр. славянската колонизация въ Пелопонезъ е била няколко пъти покрита отъ албанска [2]), а винаги, гдето има възможность, да се основаваме на най-старото констатирано положение и най-древната форма на имената, които често — кое по политически, кое по други причини са се менявали не веднажъ, или пъкъ нарочно не са се бутали [3]).

3. Нужно е да се изследватъ еднакво всички гръцки области, дето се предполага, че е имало съприкосновение между двете раси, — а не само Пелопонезъ. Отъ туй гледище много важни са и констатираните погранични сношения и влияния на островите.

4. Изследването може да се предприеме съ успехъ само отъ лице, което тряба да бъде не само добъръ класикъ филологъ или славистъ, а да владее и устно новогръцките наречия, да познава, за избягване на фалшиви етимологии, по възможность всички езици, които са могли да влезатъ въ състава на новогръцкия езикъ, и, което е не по-маловажно, да знае основно етнографията и фолклора на южните славяни и новогърците [4]).

София, Май, 1897.

И. Д Шишмановъ.

Поправка. Стр. 71 заб. 2 е проп. важна грешка. Трябва да се чете естествено: 7°/₀ отъ древн. гърци са валчесточерпести (брахикефали) и пр.

---

[1]) Само тогава ще може, разбира се, да се определи и численото отношение на славянските топографски имена къмъ гръцките, за което напразно се спори сега. Кой е правъ, да ли Кийпертъ който въ предговора къмъ своя Истор. геогр. атласъ на стария свѣтъ стр. 29. намирва, че въ Гърция и Тесалия, съ изключение на островите, има $^{3}/_{4}$ славянски топогр. имена, $^{1}/_{16}$ албански и $^{1}/_{16}$ новогръцки, или Hopf. т. 85. стр. 117), който съ Leake (Peloponnesiac. стр. 326) допуща, че даже въ най-силно посlавяничената никога часть Пелопонезъ) идатъ 10 гръцки имена на 1 слав., мъчно е да се каже сега.

[2]) Вж. Созоновичъ, п. с. — Единъ примеръ отъ Епиръ. Съставит. на епирската хронография, отъ която се е ползувалъ Гильфердингъ съобщава две грамоти отъ императора Андроника Палеолога (Старши), едната отъ 1319, другата отъ 1312 г. Тукъ се изброяватъ голямо число отъ местности въ Янинския окръгъ, имената на които отдавна са изчезнали и заместени съ други.

[3]) Много местни имена въ Гърция още въ времето на франките били заменени съ антични (Hopf. п. с. стр. 117). Знаемъ и туй, че византийците още до XV вѣкъ употребяли старите местни имена, даже въ местности, отдавна послявянчени. Иреч. Ист. Болг.

[4]) Ето една благодарна задача за единъ отъ младите членове на Руск. Имп. археологически институтъ въ Цариградъ който би могълъ така да продължи съ много по-добъръ успехъ изследванията на доброволеца въ руската беломорска експедиция 1771) — известния Пашъ Фанъ Крийпенъ. Единъ трудъ като на Житецкій, „Смѣна народностей въ южной Россіи" (Кіевска Старина 1883) специално за гръцките острови съ огледъ на никогашните славянски селища би билъ много полезенъ. За тоя трудъ нека ми бъде позволено, да посоча още едно съчинение, което съдържа ценни данни за познаване морските способности на славяните и което нямахъ прилегъ, да прегледамъ по-рано вж. тукъ по-горе: В. М. Флоринскій, Первобытные славяне по памятникамъ ихъ доисторической жизни и пр. I. Томскъ 1894. стр. 70 и сл. „Прибавленіе. Замѣтка о русскомъ судоходствѣ и мореходствѣ и пр.

Добавка (къмъ стр. 19).

Кратката ни разправка беше вече напечатана, когато получихме отдавно поръчаните Anecdota Syriaca, collegit, edidit, explicuit I P. N. Land, theologie doctora 4 t., Lugduni Batavorum 1857—1875. Ето, въ латински преводъ, важниятъ пасажъ, въ който се говори подъ год. 623 за славянски нашествия не само въ Критъ, но и на другите острови, (т. I. стр. 115): „Anno 934 (A. D. 623) Slavi Cretam caeterasque insulas invasere; atque illic pii viri Kenesrînenses comprehensi sunt quorum fere viginti interfecti.“

Последното обстоятелство рисува ясно и самия характеръ на похода. Нему обаче се дължи, може би, единичката щастливо запазена весть за похода на славяните въ Критъ.

Пленените благочестиви хора (pii viri), отъ които близу 20 били убити, били отъ Сирия. (Вж. стр. 174 „Scholia in Librum Chaliphарum: f. 50 r. Kenesrînenses e Syriae oppido, in cujus vicinia celeberrimum Jacobitarum monasterium). Кой знае, ако славяните да не бяха постъпили тъй жестоко съ Кенесриненските Якобити, да ли Сирийскиятъ летописецъ Тома Презвитеръ (за личностьта на когото вж. Land I. 168) щеше да отбележи онова толкова важно за насъ събитие, за което византийските анали мълчатъ.

Ив. Д. Ш.

3 6105 041 434 338

